

Uniwersytet Łódzki,
Komisja UŁ ds. stopni naukowych
w dyscyplinie nauki socjologiczne
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5
90-255 Łódź
za pośrednictwem:
Rady Doskonałości Naukowej
pl. Defilad 1
00-901 Warszawa
(Pałac Kultury i Nauki, p. XXIV, pok. 2401)

Dominika Byczkowska-Owczarek

Katedra Socjologii Kultury,
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 3/5
90-255 Łódź

Wniosek

z dnia 7 lutego 2025 r.

o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie **nauk społecznych** w dyscyplinie¹ **nauki socjologiczne**.

Określenie osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o nadanie
stopnia doktora habilitowanego

Monografia naukowa, zgodnie z art. 219 ust. 1. Pkt 2a Ustawy;

Dominika Byczkowska-Owczarek (2024) ***Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach
wysokospecjalistycznych.*** Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-
389-4, e-ISBN: 978-83-8331-390-0

Wniosuję – na podstawie art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie
wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 zm.) – aby komisja habilitacyjna podejmowała
uchwałę w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w głosowaniu ~~tajnym~~/jawnym²

¹ Klasyfikacja dziedzin i dyscyplin wg. rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 20 września
2018 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin w zakresie sztuki (Dz. U. z 2018 r. poz.
1818).

² * Niepotrzebne skreślić.

Zostałam poinformowana, że:

Administratorem w odniesieniu do danych osobowych pozyskanych w ramach postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego jest Przewodniczący Rady Doskonałości Naukowej z siedzibą w Warszawie (pl. Defilad 1, XXIV piętro, 00-901 Warszawa).

Kontakt za pośrednictwem e-mail: kancelaria@rdn.gov.pl , tel. 22 656 60 98 lub w siedzibie organu.

Dane osobowe będą przetwarzane w oparciu o przesłankę wskazaną w art. 6 ust. 1 lit. c) Rozporządzenia UE 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w związku z art. 220 - 221 oraz art. 232 – 240 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, w celu przeprowadzenia postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego oraz realizacji praw i obowiązków oraz środków odwoławczych przewidzianych w tym postępowaniu.

Szczegółowa informacja na temat przetwarzania danych osobowych w postępowaniu dostępna jest na stronie www.rdn.gov.pl/klauzula-informacyjna-rodo.html

Załączniki:

Dane wnioskodawcy.

Kopia dokumentu potwierdzającego posiadanie stopnia doktora.

Autoreferat przedstawiający opis kariery zawodowej oraz istotnej aktywności naukowej.

Wykaz osiągnięć naukowych.

Monografia „Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach wysokospecjalistycznych”.

Pliki z treścią pięciu artykułów wskazanych w autoreferacie.

Oświadczenia współautorów publikacji naukowych ze wskazaniem zakresu wykonanych prac.

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Dominika Byczkowska-Owczarek

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

2011. **Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego.** Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii na podstawie pracy pt. *Spoleczne konstruowanie cielesności. Analiza interakcjonistyczna działań w środowisku tańca towarzyskiego*. Promotor: prof. dr hab. Krzysztof T. Konecki

2005. **Instytut Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego.** Tytuł magistra socjologii na podstawie pracy pt. *Proces stawania się lekarzem. Na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów i wykładowców Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*. Promotor: prof. dr hab. Krzysztof T. Konecki

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

10. 2011. - obecnie: Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki. Adiunkt.

10. 2005 – 9. 2011: Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki. Asystent.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

4.1. Teoretyczno-empiryczna rama moich zainteresowań badawczych

Prowadzone przeze mnie prace badawcze oraz zainteresowania naukowe oscylują wokół strategii metodologii teorii ugruntowanej z wykorzystaniem jakościowych technik badawczych. Miały one swoje początki na studiach socjologicznych, podczas kursu „Jakościowe techniki badawcze”, prowadzonego przez prof. dr hab. Krzysztofa Koneckiego, na którym realizowaliśmy projekt badawczy dotyczący zwierząt domowych. Moje zainteresowania kontynuowałam na seminarium magisterskim, także prowadzonym przez prof. dr hab. Krzysztofa Koneckiego, w ramach którego przygotowałam pracę zatytułowaną *Proces stawania się lekarzem. Na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów i*

wykładowców Uniwersytetu Medycznego w Łodzi opartą na badaniach metodą wywiadu swobodnego, obserwacji i analizy danych zastanych.

Z kolei moje zainteresowanie socjologią ciała ma swój początek w trakcie prowadzenia badań na potrzeby rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Spoleczne konstruowanie cielesności. Analiza interakcjonistyczna działań w środowisku tańca towarzyskiego* pod kierunkiem naukowym prof. dra hab. Krzysztofa Koneckiego. Badania te trwały pięć lat (2005-2010), podczas których prowadziłam obserwacje na turniejach, wywiady swobodne z tancerzami (tańca towarzyskiego i innych stylów), trenerami i sędziami, analizę danych zastanych, w tym danych wizualnych. W trakcie pracy badawczej zainteresowałam się technikami wywiadu z wykorzystaniem materiałów wideo (*video elicitation*) (Konecki 2010, Kolb 2008, Knoblauch, Baer, Laurier, Petschke, Schnettler 2008) oraz autoetnografią analityczną (Anderson 2006). Z uwagi na fakt, że wiele doświadczeń, umiejętności czy praktyk cielesnych ma charakter pozadyskursywny, techniki gromadzenia i analizy danych oparte jedynie na narracji okazują się niewystarczające. Dlatego też zastosowanie wywiadu z wykorzystaniem materiałów wideo pozwala na ukontekstualizowanie ogólnych stwierdzeń dotyczących praktyk cielesnych, np. związanych z partnerowaniem w tańcu, z przeciwdziałaniem kontuzjom czy tworzeniem ładu interakcji na parkiecie turnieju tanecznego. Z kolei technika autoetnografii analitycznej, polegająca na analizie własnych doświadczeń w obszarze badanego zjawiska pozwala na poznanie odczuć cielesnych, emocji, w tym społecznych jak wstyd czy duma, trudności, czy socjolektu.

Wyniki moich badań opublikowane zostały w monografii zatytułowanej *Ciało w tańcu. Analiza socjologiczna* i obejmują opis społecznego świata tańca towarzyskiego, w tym uwarunkowań działań podejmowanych przez aktorów społecznych takich jak konkurencja i instytucjonalizacja, procesy stawania się (*becoming*) tancerzem i konstruowania ról m.in. sędziego czy trenera. W monografii opisuję także stworzoną przeze mnie, pierwotnie w wyniku właśnie tych badań, **koncepcję teoretyczną społecznego konstruowania cielesności**. Jej główna teza dotyczy społecznego, wieloaspektowego wpływu na ciało ludzkie, jaki tworzony jest w trakcie interakcji jednostki w określonym społecznym świecie. Oddziaływanie to dotyczy m.in. sytuacyjnie określonego postrzegania ciała jako narzędzia, aktora lub materiału, działań podejmowanych wobec ciała i poprzez nie w celu realizacji działania głównego (m.in. wykorzystywanie ciała jako narzędzia, usamodzielnianie ciała, urzeczywistniania przez nie konwencji tańca), konstruowania tożsamości i pozycji w grupie w oparciu o ciało, a także komunikowania cielesności (pomiędzy tancerzami i w relacji trener-tancerz) oraz pracy nad przestrzenią. W monografii przedstawiam pierwszą wersję koncepcji i aparatu pojęciowego

opisującego i wyjaśniającego działania aktorów podejmowanych wobec własnych i cudzych ciał, w celu przekształcenia i używania ich w sposób określony w danym świecie społecznym.

W wyniku doświadczeń osobistych zajęłam się kolejnym tematem badawczym, jakim jest ciało w kryzysie. Termin ten odnosi się do sytuacji, w której ciało jednostki ulega zmianom interpretowanym przez nią negatywnie (np. choroba, niepełna sprawność), a podejmowane przez nią i innych aktorów społecznych działania nie posiadają możliwego do zaplanowania skutku. Prowadziłam wówczas dwukrotnie w odstępie rocznym (w 2012 i 2013 r.) dwumiesięczne badania jakościowe w szpitalu na oddziale rehabilitacji. W wyniku badań wyłoniłam **kulturowe, organizacyjne, grupowe i interakcyjne czynniki wpływające na leczenie fizjoterapeutyczne** oraz zjawisko **traumy terapii**. Wyniki tych badań zostały opublikowane w artykule zatytułowanym *Kryzys ciała- spojrzenie socjologiczne na proces fizjoterapii* (Byczkowska 2014a). Interesowałam się także zagadnieniami wpływu czynników kulturowych, grupowych i interakcyjnych na doświadczenia doznań bólowych (Byczkowska 2013) oraz wykorzystaniem autoetnografii analitycznej w badaniu społecznych aspektów choroby (Byczkowska 2014b).

Po powrocie do pracy zawodowej z urlopu macierzyńskiego przeprowadziłam, wraz ze współpracownikami z IS UŁ dr Anną Kubczak i dr hab. Beatą Pawłowską, badanie na trzech oddziałach szpitalnych dotyczące **zagadnień kultury organizacyjnej**, realizowanych przez ordynatorów **modeli przywództwa** oraz **procesu komunikowania pomiędzy członkami personelu**. Badanie polegało na trzymiesięcznej obserwacji prowadzonej na oddziałach szpitalnych, a także na prowadzeniu wywiadów konwersacyjnych i swobodnych z przedstawicielami personelu medycznego. Jego wyniki opublikowałyśmy w monografii *Za drzwiami oddziału. Badania etnograficzne w szpitalu* (Byczkowska-Owczarek, Kubczak, Pawłowska 2020). Przeprowadzenie tych badań skutkowało nawiązaniem relacji z badanymi, a przez to umożliwiło mi ponowne podjęcie badań na jednym z oddziałów - neurochirurgicznym.

W mojej pracy badawczej w analizie społecznych aspektów ludzkiej cielesności wykorzystuję głównie perspektywę interakcjonizmu symbolicznego i wpisujące się w nią koncepcje, m.in. światów społecznych, habitusu P. Bourdieu, perspektywę dramaturgiczną E. Goffmana, dorobek H. Blumera i E. Hughesa, prace A. Straussa, a także koncepcję Maurice'a Merleau-Pontiego oraz bogaty dorobek polskich interakcjonistów. Dobór koncepcji teoretycznych jest zawsze podyktowany teorią wyłaniającą się z danych empirycznych. Podobnie było podczas badań dotyczących pracy w zawodach neurochirurga i dyrygenta orkiestrowego, bo choć zastosowałam w nich stworzoną wcześniej koncepcję społecznego

konstruowania cielesności, to (1) okazała się ona przydatna dopiero w trakcie prowadzenia badań, oraz (2) odniosłam ją specyficznie do konstruowania roli zawodowej.

Podsumowując, opisaną tematykę podejmowałam w ośmiu artykułach naukowych przed uzyskaniem stopnia doktora oraz w ponad dwudziestu po jego uzyskaniu. Prace te publikowałam m.in. w *Studiach Socjologicznych*, *Qualitative Sociology Review*, *Kulturze i społeczeństwie* czy *Czech Sociological Review*. Do najczęściej cytowanych publikacji należą (stan na 3 stycznia 2025):

Według bazy Scopus:

- 12 cytowań- Jakubowska, Honorata and Dominika Byczkowska-Owczarek. 2018. “Girls in Football, Boys in Dance. Stereotypization Processes in Socialization of Young Sportsmen and Sportswomen.” [in:] *Qualitative Sociology Review* 14(2):12-28.
- 11 cytowań- Pietersen, André J., Jan K. Coetzee, Dominika Byczkowska-Owczarek, Florian Elliker, and Leane Ackermann. 2018. “Online Gamers, Lived Experiences, and Sense of Belonging: Students at the University of the Free State, Bloemfontein.” *Qualitative Sociology Review* 14(4):122-13.
- 5 cytowań- Dominika Byczkowska-Owczarek. 2019. Performing on the Boundary of Art and Sport: The Case of Competitive Ballroom Dancers. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 2019, Vol. 55, No. 3: 369–392.
- 5 cytowań- Byczkowska-Owczarek, Dominika and Honorata Jakubowska. 2018. “Sociology of the Body—Teaching Embodied Approach through Autoethnography.” [in:] *Qualitative Sociology Review* 14(2):152-64.

Według Google Scholar, które indeksuje wszystkie moje prace, łączna liczba cytowań wynosi 308. Opublikowałam także dwie monografie autorskie (włącznie z przedstawioną w postępowaniu), jedną trójautorską i redagowałam lub współredagowałam dwie monografie.

4.2. Omówienie monografii naukowej przedstawionej w postępowaniu habilitacyjnym

Dominika Byczkowska-Owczarek (2024) *Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach wysokospecjalistycznych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Recenzenci wydawniczy:

Dr hab. Honorata Jakubowska, prof. UAM (Uniwersytet Adama Mickiewicza)

Dr hab. Marek Gorzko prof. UP (Uniwersytet Pomorski)

Przedstawiona dalej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego monografia zatytułowana *Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach wysokospecjalistycznych* wydana została w Łodzi w 2024 roku, nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. Jest ona wynikiem moich wieloletnich prac naukowo-badawczych w zakresie socjologii ciała, prowadzonych w perspektywie interakcjonizmu symbolicznego w oparciu o strategię metodologiczną teorii ugruntowanej i z wykorzystaniem jakościowych technik gromadzenia danych. Prowadzenie wcześniejszych badań uczuliło mnie na kwestie społecznego konstruowania cielesności – procesu polegającego na tym, że poprzez normy grupowe, wartości, interakcje, rytuały, przekazy medialne, kontrolę i inne praktyki społeczeństwo w bezpośredni sposób wpływa na ciała jednostek, także w sensie fizycznym. Szczególnie interesowało mnie to, jak proces ten przebiega w kontekstach zawodowych, zwłaszcza medycznych i artystycznych, gdzie ciało jest traktowane jako narzędzie realizacji specjalistycznych zadań.

Celem opisanych w monografii badań były **opis i analiza pracy specjalistycznej realizowanej poprzez ciało w dwóch grupach specjalistów**. Profesjonaliści obu tych dziedzin pracują z wykorzystaniem wiedzy teoretycznej, a jednocześnie sukces w obu zawodach zależy od cielesnych umiejętności i biegłości w wykorzystaniu wiedzy teoretycznej za pośrednictwem ciała. Socjalizacja wtórna, czyli proces konstruowania tożsamości zawodowej, akulturacji norm i wartości określonych przez i dla określonej grupy społecznej w wykonywanych zawodach, a także proces edukacji, przeplatają się z ukierunkowanymi praktykami przy nabywaniu umiejętności fizycznych, ponieważ obie profesje można realizować tylko dzięki takim praktykom.

Mając świadomość, że zestawienie zawodów neurochirurga i dyrygenta orkiestrowego może wzbudzać kontrowersje, zdecydowałam się na nie celowo, aby doprecyzować i rozwinąć **koncepcję społecznego konstruowania cielesności w obszarze roli zawodowej**, w tym m.in. ustalić uwarunkowania odnoszące się do tego czy koncepcja dostosowuje się do badanej rzeczywistości, czy jest użyteczna w jej wyjaśnianiu (Konecki 2000: 36–38). Pomimo oczywistych różnic pomiędzy przedstawicielami obu zawodów, istnieje pomiędzy nimi także wiele podobieństw. Z racji ograniczonego zakresu autoreferatu przedstawię jedynie skrótowo kilka najważniejszych z nich.

Obie grupy zawodowe cieszą się **dużym prestiżem społecznym** oraz są kojarzone z wiedzą fachową i traktowane jako **elita** w swoim środowisku zawodowym, a także w społeczeństwie jako takim. Przedstawiciele obu grup zawodowych deklarują również

wyjątkowość swojej pracy i ekskluzywność wykonywanego zawodu (por.: Freidson 1989). Sukces w obu opisywanych zawodach zależy od umiejętnego połączenia dwóch czynników: **wiedzy teoretycznej oraz umiejętności manualnych**, czy też ogólniej - **cielesnych**, a także ich połączenia: biegłości w posługiwaniu się wiedzą teoretyczną zapośredniczoną przez ciało.

Charakterystyczna jest również bardzo **wysoka świadomość ciała** w obu zawodach. Wiele umiejętności zostaje wcielonych, zapamiętanych i realizowanych, ponieważ podczas operacji czy koncertu trzeba wykonać dużo pracy umysłowej, a także reagować na nieprzewidziane okoliczności. Proces kształcenia w przypadku obu zawodów polega na bardzo **długiej i wieloetapowej edukacji**. Socjalizacja wtórna odbywa się w dość zamkniętej grupie, co znacznie zmniejsza wpływy pochodzące z zewnątrz na środowisko zawodowe i obejmuje również habitus cielesny (Bourdieu, Passeron 1990).

W obu zawodach zdecydowanie **dominują mężczyźni** oraz istnieją silne kulturowe uzasadnienia takiego stanu rzeczy. W przypadku obu zawodów **specjalista kieruje zespołem**, od którego w dużej mierze zależy powodzenie zadania. To przewodzenie ma charakter bardziej (wśród dyrygentów) lub mniej (wśród neurochirurgów) niewerbalny, oparte jest na gestach, mimice i określonych symbolach ruchowych. W przypadku obu zawodów ważną rolę odgrywa również charyzma, która pozwala kierować zespołem podczas wykonywania pracy.

Jednocześnie, pomimo zespołowego charakteru pracy, **za ostateczny wynik** (powodzenie operacji lub udany koncert) **odpowiedzialność ponosi w zdecydowanej mierze neurochirurg lub dyrygent**. Powoduje to poczucie swoistego **osamotnienia w odpowiedzialności** (Katz 1999: x). Ponadto, w obu zawodach istnieje **specjalizacja**. W przypadku dyrygentów istnieje rozróżnienie między chórmistrzami i dyrygentami orkiestr. Wewnętrzna hierarchia zawodowa dotyczy również neurochirurgów, którzy mogą specjalizować się w operacjach mózgu, ale mogą również wykonywać operacje kręgosłupa. Nie jest to specjalizacja rozłączna, raczej nieformalny podział pracy w zespole.

Z uwagi na fakt, że **przebieg i wynik społecznego konstruowania cielesności w obszarze roli zawodowej są uzależnione od kontekstu**, w jakim się ono odbywa, w rozdziałach drugim i trzecim monografii przedstawiam historyczno-kulturowe uwarunkowania wyłonienia się specjalizacji w obu zawodach. I tak, w części opisującej zawód neurochirurga przedstawiam jego specyfikę, wynikającą głównie z pracy z tak charakterystycznym organem jak mózg i układ nerwowy człowieka. Omawiam także, w kontekście koncepcji społecznych światów, **mechanizmy odróżniania się** grupy zawodowej neurochirurgów od innych specjalności (m.in. kardiochirurgów, anestezjologów, radiologów).

Dużo uwagi poświęcam także roli **technologii** w pracy neurochirurgów. Omawiam zjawisko nazwane przez Anselma Straussa wprowadzaniem innowacji technologicznych (*technological innovation*) w ramach świata społecznego (w tym przypadku chirurgii), które w konsekwencji powoduje wyłonienie się nowego subświata społecznego (Kacperczyk 2005: 173–174) - neurochirurgii. Co istotne, wynalazki technologiczne stanowią nieodzowny element pracy w tym zawodzie, a znaczna większość z nich zapośrednicza kontakt operatora z ciałem pacjenta (np. badania obrazowe) lub stanowią udoskonalenie zmysłów (np. mikroskop neurochirurgiczny). Opisuję także znaczenie procesu socjalizacji w zawodzie, ze szczególnym uwzględnieniem **przychodzenia**, czyli długotrwałego, dobrowolnego uczestniczenia w życiu oddziału neurochirurgicznego rozpoczynającego się jeszcze podczas studiów. Jest ono ważną częścią procesu nabywania **habitusu** (Bourdieu, Passeron 1991; Byczkowska 2006) lekarza neurochirurga, ponieważ powoduje, że proces socjalizacji zawodowej zaczyna się wcześniej niż sama specjalizacja i student jest nie tylko rozpoznawalny przez innych specjalistów i traktowany jako młodszy kolega, ale przyswaja m.in. język, tryb pracy czy subkulturę neurochirurgiczną. Na sposób pracy poprzez ciało wpływ mają także czynniki organizacyjne, w tym praktyka pracy na konkretnym oddziale neurochirurgicznym.

Proces pracy neurochirurgicznej podzieliłam na **etapy**, które różnią się charakterem pracy (praca poprzez ciało, praca intelektualna, praca biurokratyczna, praca emocjonalna), różnymi proporcjami wykonywanych rodzajów pracy, charakterem podejmowanych w ich trakcie decyzji, a także różnymi rodzajami możliwych do popełnienia błędów. Wyróżniam *subproces kwalifikacji pacjenta do zabiegu, przygotowania do operacji, realizacji operacji, opieki pooperacyjnej oraz opieki poszpitalnej*. Istotnymi **aktorami ludzkimi** są w tym procesie członkowie zespołu operacyjnego i pacjent. Ważną rolę odgrywają również **aktorzy pozaludscy**, głównie urządzenia technologiczne pozwalające na wykonywanie skomplikowanych operacji (Latour 1991).

Ważnym elementem kontekstu pracy w zawodzie neurochirurga jest **niepewność**. Na jej powstawanie wpływ ma wiele czynników o zróżnicowanym charakterze. Jednym z nich jest niepełna przewidywalność procesu leczenia, a drugim nieprecyzyjny, niejednoznaczny wynik badania, który trudno jest zinterpretować w sposób jasno sugerujący podjęcie dalszych kroków w leczeniu (zob. też: Beresford 1991). Trzeci czynnik to brak doświadczenia lub wiedzy dotyczącej danego schorzenia. Jest to sytuacja, z którą możemy się spotykać coraz częściej, ponieważ wraz z rozwojem wiedzy znacząco postępuje też specjalizacja w medycynie. Kolejna z przyczyn niepewności to indywidualne cechy anatomii pacjenta, które mają szczególne znaczenie w przypadku budowy mózgu. Piąta kategoria czynników odnosi się do sytuacji, w

których operatorzy muszą działać w warunkach niepełnej informacji, ponieważ od leczonego pacjenta nie można uzyskać potrzebnej wiedzy. Następną grupą czynników powodujących niepewność związana jest ze specyfiką organizacji pracy oddziału czy szpitala (np. protest jednej z grup zawodowych). Wszystkie te czynniki budują atmosferę niepewności, która stanowi stały kontekst pracy neurochirurgów i wpływają na sposób ich pracy.

Jednocześnie, wraz z rozwojem nauki i technologii medycznej, **pacjenci oczekują zmniejszenia niepewności** w podejmowaniu decyzji medycznych. Dlatego też zespoły pracujące przy operacjach i sami neurochirurdzy konstruują rozmaite strategie radzenia sobie z niepewnością. Do najbardziej interesujących, należą **strategie asekuracyjne** czyli wiązki działań podejmowanych w celu uniknięcia odpowiedzialności w sytuacji podejmowania decyzji w kontekście niepewności (Byczkowska-Owczarek, Kubczak, Pawłowska 2020: 105–106). Na badanym oddziale neurochirurgicznym operatorzy stosowali rozmaite działania tego rodzaju, a można do nich zaliczyć działania fasadowe, kontrolę przepływu informacji, odwoływanie się do statystyk, dbanie o swoje bezpieczeństwo prawne i emocjonalne dystansowanie się od pacjentów.

W tym kontekście interesujące jest zrozumienie zjawiska **błędu** w pracy neurochirurgicznej. Z uwagi na brak sztywnych wytycznych dotyczących wielu procedur neurochirurgicznych, trudno jest mówić jednoznacznie o popełnionej pomyłce, z wyjątkiem kilku ewidentnych rodzajów zaniedbań. Z tego powodu, jak w wielu innych zawodach medycznych, specjaliści bronią prawa do oceny określonych przypadków medycznych we własnym gronie (Hughes 1951: 324- 325).

Z punktu widzenia analizy zjawiska pracy w zawodzie neurochirurga, istotne jest przyjrzenie się **sytuacji kobiet wykonujących tę profesję**, zdominowaną przez mężczyzn. Z informacji Naczelnej Izby Lekarskiej wynika, że w Polsce liczba lekarzy wykonujących zawód i posiadających specjalizację z neurochirurgii wynosiła 607, w tym 62 kobiety. Jak wynika z przeprowadzonych przeze mnie badań, kobiety chcące rozpocząć karierę neurochirurgiczną napotykają na wiele barier. Pierwsze z nich pojawiają się już na etapie rekrutacji. Kobiety rzadko zgłaszają się na rezydenturę w badanym oddziale albo są zniechęcane do jej kontynuowania. Drugi rodzaj barier odnosi się do utrudnień np. w dostępie do operowania. Z wywiadów z badanymi kobietami wykonującymi ten zawód wynika, że na różnych oddziałach chirurgicznych kobiety nie są dopuszczane do operowania, a kierowane do opieki nad pacjentami w sali pooperacyjnej. Jest to bardzo duże utrudnienie w zawodzie, w którym znaczna część pracy wykonywana jest manualnie, a **praktyka jest nieodzownym elementem**

rozwoju. Trzeci rodzaj trudności, z jakimi spotykają się kobiety pracujące w zawodzie neurochirurga, to oczekiwanie, że spełnią one normy funkcjonujące w tym subświecie społecznym, które zostały stworzone dla mężczyzn. Dotyczy to np. oczekiwań dotyczących czasu poświęcanego pracy i założenia, że sprawami domowymi zajmuje się ktoś inny.

Innym rodzajem trudności, których może doświadczyć kobieta starająca się o zbudowanie kariery w zawodzie neurochirurga jest planowanie ewentualnej ciąży. Jest tak z dwóch powodów. Po pierwsze, w sali operacyjnej istnieją zagrożenia w postaci gazów, podnoszenia ciężkich pacjentów, a także ryzyko infekcji. Dlatego też kobiety od razu po stwierdzeniu, że są w ciąży, są odsuwane od operowania. Drugi problem polega na tym, że biorąc pod uwagę cały niemal okres ciąży, porodu i, nawet najkrótszy, urlop macierzyński, kobieta *wypada z obiegu¹ i te umiejętności manualne uciekają*. Istnieje także bariera, która wspomniana była przez badanych mężczyzn jako taka, która w dużym stopniu utrudnia kobietom właściwą realizację zadań zawodowych. Chodzi o znaczną siłę fizyczną potrzebną na sali operacyjnej. Przekonania te są zinternalizowane już przez studentów medycyny. Jak jednak wynika z rozmów z kobietami wykonującymi ten zawód, jest to przeszkoda, którą można łatwo pokonać np. poprzez ćwiczenia siłowe czy rozwiązania organizacyjne, takie jak poproszenie o pomoc silnego pielęgniara.

Strategie radzenia sobie z tymi trudnościami polegają przede wszystkim na dwóch rodzajach działań. Pierwsze to strategiczne planowanie kariery, w tym wybór takiego miejsca specjalizacji, o którym wiadomo w środowisku, że kierownik oddziału nie ogranicza dostępu kobiet do tzw. operatywy. Drugim rodzajem działań jest szczególne przykładanie się do obowiązków zawodowych, samodzielne podejmowanie się dodatkowych zadań, spędzanie czasu wolnego w pracy. Jest to sposób na udowodnienie, że osoba ta, „pomimo że” jest kobietą, spełnia wymagania zawodu neurochirurga. Do omawianych przez badanych strategii działania nie zalicza się otwarta walka z dyskryminacją czy nawet nazwanie jej lub zgłoszenie zdarzeń do odpowiednich instytucji (por. Byczkowska 2006).

W drugiej części rozdziału drugiego zajmuję się **pracą poprzez ciało w zawodzie neurochirurga**, na której kształt wpływają wszystkie opisane powyżej elementy. Centralną kategorią (Strauss, Corbin 1990: 117–123) tego procesu jest **dostosowywanie swojego ciała przez operatora do wymagań zawodu i sytuacji operacji**. Podporządkowany jest jej szereg innych działań podejmowanych przez neurochirurga, osoby, z którymi współpracuje,

¹ W tekście wykorzystuję sformułowania wypowiediane przez osoby badane, ponieważ stanowią one ważny element opisu badanej rzeczywistości. Zostały one zapisane kursywą.

procedury, którym poddaje się pacjent, a także sposób organizacji pracy, w tym np. urządzenie sali operacyjnej. Ciało neurochirurga stanowi **elastyczne narzędzie** pozwalające na dostosowanie się do operowanej zmiany i mediowanie pomiędzy standardowymi narzędziami i procedurami a *indywidualną anatomią* i *patologią* każdego z pacjentów.

Sposób stania, siedzenia, nachylenia, wypracowana oburęczność, pozycja wymuszona są to elementy dostosowujące narzędzie, jakim jest ciało operatora, do sytuacji konkretnej operacji. Istnieje bardzo wiele narzędzi neurochirurgicznych, są one też bardzo zróżnicowane i dostosowane do wykonywanego zabiegu. Mimo to zmiany w mózgu czy kręgosłupie chorego mogą być trudno umiejscowione lub otoczone ważnymi naczyniami krwionośnymi. Wówczas operator musi dostosować swoje ciało do wymagań *indywidualnej anatomii* pacjenta, tak aby wystandaryzowanymi narzędziami dotrzeć do operowanej zmiany. Wymagania tego rodzaju pracy rozciągają się także na inne osoby, przede wszystkim na instrumentariuszkę i asystenta, którzy często pracują z operatorem w milczeniu na cztery lub sześć rąk, tworząc swoiste **ciało ciał** (*the body of bodies*) (Atkinson 2006: 98).

Indywidualne uwarunkowania cielesne operatora to istotny warunek interweniujący w działanie główne, jakim jest dostosowywanie ciała operatora do wymagań zarówno zawodu jako takiego, jak i konkretnej sytuacji operacyjnej. Jest to szerokie pojęcie, nieograniczające się jedynie do cech czysto fizycznych, ale także pewnego rodzaju dyspozycji. Istotne jest posiadanie tzw. **cech wrodzonych**, których nie da się wyszkolić, nauczyć czy wypracować. Do cech tych należy dobrze rozwinięta wyobraźnia przestrzenna, ostry wzrok, wytrzymałość i siła fizyczna, koordynacja ręka–oko, zdolności manualne oraz odporność na stres.

Ciało, traktowane i użytkowane przez neurochirurgów jako narzędzie podlega różnym działaniom, podporządkowanym kategorii centralnej. Jednym z rodzajów takich działań jest „**ostrzenie narzędzia**” - wyłoniona przeze mnie kategoria analityczna obejmująca wszelkie działania, które mają na celu zwiększenie oraz utrzymanie na wysokim poziomie sprawności manualnej adepta lub specjalisty neurochirurga. Celowo ograniczam zakresowo to pojęcie do umiejętności manualnych. Umiejętności fizyczne niemanualne, czyli np. operowanie przez wiele godzin z uniesionymi łokciami nie stanowią przedmiotu specjalnych ćwiczeń. Adepci sami znajdują sposoby, aby poradzić sobie w sytuacjach wymagających przyjmowania niewygodnych pozycji ciała. Nie są tego uczeni przez starszych kolegów, u których jednak podpatrują różne rozwiązania.

Nieco węższy znaczeniowo jest, używany przez badanych, termin *nabijanie ręki*. Pojęcie to dotyczy zdobywania doświadczenia manualnego, ale tylko w trakcie operacji, nie

ćwiczeń indywidualnych czy kursów. Do *nabijania ręki* można się jednak przygotować poprzez wykonywanie ćwiczeń z niewielkiego repertuaru (por. Sennett, 2010: 55–56).

W procesie **ostrzenia narzędzia** oraz *nabijania ręki* mogą zaistnieć przeszkody, np. organizacyjne, gdy oddział nie dysponuje sprzętem do ćwiczeń szycia tkanek. Rezydenci podejmują samodzielne próby przezwyciężenia tych przeszkód, np. poprzez ćwiczenie umiejętności manualnych po godzinach pracy. Działania te, podobnie jak ostrzenie narzędzia, nie są sformalizowane czy weryfikowane, co wskazuje na **brak regulacji dotyczących cielesnego, manualnego aspektu pracy neurochirurgów**.

W procesie ostrzenia narzędzia ważne jest, aby neurochirurg nauczył się nie koncentrować całej swojej uwagi na wykonywaniu czynności manualnych. Celem ćwiczeń jest wcielenie umiejętności i wykonywanie ich niejako bez skupiania się na nich (Polanyi 1966; Jakubowska 2017). Proces ten nazywam **usamodzielnieniem ciała**. Nie oznacza to, że są to działania bezmyślne i zautomatyzowane. Usamodzielnienie ciała ma charakter procesualny, co oznacza, że ciało musi być nieustannie ćwiczone w wykonywaniu danych czynności (Jakubowska 2017). W przeciwnym razie traci na samodzielności i staje się niepewne jako narzędzie.

Opisane powyżej rodzaje działania są elementami procesu, nazwanego przeze mnie **nabywaniem warsztatu**. Warsztat neurochirurga, jego indywidualny sposób pracy jest konsekwencją współoddziaływania na podejmowane przez niego działania i interakcje trzech rodzajów czynników: (1) dostosowania wystandaryzowanych procedur i narzędzi do indywidualnej cielesności (np. wzrostu, ręki wiodącej); (2) kultury organizacyjnej ośrodka, także dotyczącej sposobów pracy poprzez ciało; (3) cech i preferencji przekazanych przez mistrza, nauczyciela.

Szeroko wykorzystywaną w nauczaniu cielesnych aspektów zawodu neurochirurga strategią jest **scaffolding**- wiedza i umiejętności nauczyciela stanowią swoiste „rusztowanie” dla konstruowanych umiejętności ucznia. Specjalista neurochirurg obserwując rezydenta krok po kroku oddaje mu do wykonania kolejne elementy operacji, zaczynając od najprostszych, zapewniając tymczasowe wsparcie, radę czy upomnienie, a w sytuacji przerastającej możliwości adepta – przejmując operację. Ten sposób nauczania **świadczy o społecznym konstruowaniu cielesności w zawodzie neurochirurga**, ponieważ umiejętności cielesne są nabywane poprzez interakcje z nauczycielem, który w sposób aktywny udostępnia do wykonania zadania, z którymi w jego ocenie rezydent sobie poradzi. Stale go kontroluje,

oddając uczniowi odpowiedzialność kawałek po kawałku i umożliwiając wykonanie działań, które w przeciwnym razie byłyby poza jego zasięgiem.

O kluczowym znaczeniu ciała w zawodzie neurochirurga świadczy także to, że indywidualne uwarunkowania fizyczne mogą stanowić **przeszkody w realizowaniu działania głównego**. Mogą mieć one istotny wpływ na przebieg kariery neurochirurgicznej, a niektóre (np. otyłość, niepełna sprawność, uzależnienie od alkoholu czy niektóre choroby psychiczne) mogą spowodować jej przerwanie lub zakończenie.

Dostosowywanie ciała do wymagań zawodowych, stałe jego utrzymywanie w dobrej formie oraz zaspokajanie jego potrzeb są elementami **strategii zarządzania ciałem**. Istnieją społecznie wypracowane sposoby utrzymywania ciała w formie umożliwiającej wieloletnią efektywną pracę i mają one charakter ponadśrodkowy. Do głównych strategii zarządzania ciałem należą unikanie (np. uprawiania ryzykownych sportów), utrzymywanie ciała w dobrej formie (np. poprzez uprawianie niskokontuzjogennych sportów) oraz regulowanie emocji związanych z pracą. Mniej uświadomionym rodzajem działań związanych z zarządzaniem ciałem jest społecznie kształtowana umiejętność regulowania realizacji potrzeb fizjologicznych, np. wyuczone nieodczuwanie głodu czy senności podczas wielogodzinnych operacji.

Ponieważ kategorię centralną procesu pracy poprzez ciało w opisywanym zawodzie stanowi **dostosowywanie się**, główną strategią stosowaną przez neurochirurgów w interakcjach z innymi osobami oraz przedmiotami obecnymi na sali operacyjnej podczas zabiegu także jest dostosowywanie – działań innych osób oraz obiektów do działań neurochirurga. Praca neurochirurga jest połączona z pracą innych osób także w wymiarze cielesnym. Często pracuje się na cztery lub sześć rąk, w zasadzie bez słów, a mimo tego każdy uczestnik zna swoją część zadania, zakres odpowiedzialności i sekwencję ruchów przy danej procedurze.

Najważniejszą osobą, z którą w sytuacji operacji współpracuje neurochirurg jest **instrumentariuszka**. Do cennych umiejętności instrumentariuszki należy znajomość przebiegu danego typu operacji, przewidywanie, jakie narzędzie będzie za chwilę w użytku i podanie go w odpowiedni sposób. Aby móc dobrze realizować swoją rolę, instrumentariuszka musi otrzymywać jasne komunikaty, niekoniecznie werbalne, ale dostosowane do jej kompetencji. W przypadku doświadczonych osób wystarczy dłoń wyciągnięta w oczekiwaniu na odpowiednie narzędzie (Katz 1999: 86).

Neurochirurg współpracuje na różnych etapach operacji także z innymi osobami, m.in. z asystentem, lekarzem anestezjologiem i pielęgniarką anestezjologiczną czy pielęgniarką

pomocniczą. Aby móc jak najefektywniej wykonywać swoją pracę, neurochirurg **dostosowuje do swojego ciała także obiekty** służące w różny sposób przeprowadzeniu operacji. Jest to oczywiście relacja dwukierunkowa – najpierw operator dostosowuje obiekty do swoich wymagań, na tyle, na ile jest to możliwe. Jeśli występują tu jakieś ograniczenia, jak w przypadku neurochirurgów leworęcznych, neurochirurg wykorzystuje swoje ciało jako mediatora pomiędzy wystandaryzowanymi obiektami i indywidualną anatomią chorego.

Najważniejszymi **obiettami** w pracy neurochirurga są oczywiście **narzędzia neurochirurgiczne** - stanowią one przedłużenie rąk i doszczegółowienie zmysłów operatora (np. wzroku, dotyku), co sprawia, że są nieodłącznym elementem jego pracy (Merleau-Ponty 2001; Marsh 2016). Zgodnie z koncepcją Maurice'a Merleau-Ponty'ego granice ludzkiej cielesności są względne, a różnego rodzaju obiekty mogą być wcielane w granice naszego ciała. Wymaga to wielu godzin ćwiczeń, co potwierdza, jak ważne jest w tym zawodzie, opisanie wcześniej, *przychodzenie*.

Narzędzia neurochirurgiczne są używane przez neurochirurgów zgodnie z **zasadą zwiększania efektywności operowania oraz bezpieczeństwa pacjenta**. Ich celem jest np. zminimalizowanie niedostatków indywidualnej cielesności operatora, np. pogarszającego się z wiekiem wzroku. Jednak, aby skorzystać z funkcji oferowanych przez narzędzia, operator musi najpierw wykonać pracę nad wcieleniem narzędzi (Merleau-Ponty 2001). Używanie określonych narzędzi do wykonywania danych rodzajów operacji ma do pewnego stopnia wymiar indywidualny, zależny od **osobistych preferencji** operatora, a do pewnego stopnia jest uzależnione od kontekstu polskiego systemu ochrony zdrowia. Użycie określonego narzędzia może być także rodzajem strategii asekuracyjnej, pozwalającej uniknąć pozwu sądowego. **Uwarunkowania organizacyjne**, w tym niedofinansowanie systemu ochrony zdrowia także pośrednio wpływają na sposób używania narzędzi przez neurochirurgów. Niedoskonałość narzędzi, wysoki stopień ich zużycia, czyli np. wiertarka z tępym wiertłem (por. Marsh 2016) mogą być istotnym elementem decydującym o przebiegu operacji. Zadaniem neurochirurga jest uzupełnienie braków narzędzia swoimi umiejętnościami.

Specyficznym rodzajem obiektu dostosowywanym do neurochirurga jest **przestrzeń**, w tym przestrzeń sali operacyjnej. Cała organizacja sali operacyjnej, w tym rozmieszczenie w przestrzeni mebli, sprzętów i stanowisk pozostałych osób jest dostosowane do domyślnej, czyli praworęcznej, cielesności operatora. Poza tym operator dostosowuje przestrzeń wokół siebie do sytuacji konkretnej operacji, m.in. ustawiając wysokość stołu. Jest to bardzo ważne także

dlatego, że nie wszystkich obiektów lekarz może dotykać, gdy jest już *umyty*, więc możliwość modyfikowania przestrzeni w trakcie operacji jest ograniczona.

Omawiana praca poprzez ciało w zawodzie neurochirurga jest **kształtowana przez wiele czynników**, w tym społecznych, takich jak wartości i normy kultury chirurgicznej i subkultury neurochirurgicznej, czynniki instytucjonalne, konteksty polskiego systemu ochrony zdrowia i międzynarodowych norm praktyki neurochirurgicznej, a także technologia medyczna. W odniesieniu do sposobu pracy poprzez ciało praktykowanego przez osoby badane kluczowe są takie kwestie, jak system reprodukcji kadr przyjęty w badanym oddziale neurochirurgii, kultura organizacyjna, kwestie hierarchii oraz czynniki grupowe i interakcyjne. To one kształtują **konteksty**, w których indywidualna cielesność neurochirurga staje się **narzędziem pracy nad indywidualną anatomią pacjenta**. Działając poprzez swoje ciało, neurochirurg dostosowuje się do wymagań stojących przed nim zadań zawodowych.

W kolejnym, trzecim rozdziale przedstawiłam **pracę w zawodzie dyrygenta orkiestrowego**, wprowadzając czytelnika w historię zawodu i jego przemian na przestrzeni ostatnich dwóch wieków. Zadania stojące przed dyrygentem były realizowane już w okresie starożytności, najczęściej przez jednego z muzyków orkiestry. W wyniku przemian społecznych XIX wieku, przede wszystkim rewolucji przemysłowej, urbanizacji oraz wzrostu roli i zamożności burżuazji, zaczęły powstawać świeckie sale koncertowe. Aby przynosić zysk musiały one pomieścić wielu słuchaczy, a to przekładało się na wzrost liczebności muzyków na scenie, a to na wykształcenie się zawodu dyrygenta (por. Hughes 1993: 377, Toffler 1986: 50–51). Od tego czasu rola społeczna dyrygenta przechodziła wiele przemian, zarówno pod wpływem ważnych przedstawicieli tego zawodu, jak i szerszych przemian społecznych, m.in. wejścia kobiet do zawodów zdominowanych przez mężczyzn czy transformacji ustrojowej lat 1990 - tych w Polsce.

Celem pracy dyrygenta orkiestrowego jest **stworzenie jednego, spójnego dzieła muzycznego odegranego przez wielu muzyków składających się na orkiestrę**, a w niektórych przypadkach także przez solistów wokalnych lub instrumentalnych, chór czy balet. Zadaniem dyrygenta jest sprawić, by orkiestra grała utwór jako jedność, wprowadzając w odpowiednim momencie partytury konkretne instrumenty i narzucając jeden sposób interpretacji muzyki (Schütz 1976: 174–176). Sens **wspólnego tworzenia muzyki** (*making music together*) leży w podzieleniu znaczącego doświadczenia mentalnego i polega na ciągłej komunikacji pomiędzy muzykami (bezpośredniej lub realizowanej przez dyrygenta) (Segre

2020: 72–73). Praca nad wspólnym odegraniem utworu muzycznego przebiega najpierw w trakcie prób, podczas których dyrygent przedstawia swoją koncepcję utworu (w sposób zwerbalizowany), a muzycy zgrywają się, czyli starają się zagrać jako jeden aparat wykonawczy.

W dużych zespołach muzycy nie widzą wszystkich swoich współwykonawców przez cały czas trwania występu. Rolą dyrygenta jest zatem nie tyle zapośredniczyć, co w dużym stopniu zastąpić kontakt pomiędzy muzykami, w szczególności siedzącymi dalej od siebie. Sam dyrygent nie wytwarza jednak dźwięków. Jak mówi jedna z uczestniczek badania, nie granie, ale **uzewnętrznianie** jest *clue* tego zawodu. Ten element pracy dyrygenta realizowany jest głównie poprzez ciało, ale nie mniejsze znaczenie ma **charyzma**, także przez nie wyrażana. Duże znaczenie ma także umiejętność podjęcia samodzielnej, *de facto* autorytarnej decyzji i przekonania lub wymuszenia jej wykonania na orkiestrze. Innym istotnym elementem pracy dyrygenta jest również **mediowanie** pomiędzy kompozytorem i orkiestrą, w celu od-tworzenia (*re-create*) dzieła muzycznego zgodnie z zamysłem jego autora. Jak pisze Alfred Schütz, rolą muzyka jest pośredniczenie (*intermediate*) pomiędzy kompozytorem i słuchaczem (Schütz 1976: 159).

Dyrygentura jest zawodem, który ulega stałym przekształceniom w wyniku oddziaływania czynników zewnętrznych (np. wzrost znaczenia burżuazji, transformacja lat '90 w Polsce) oraz zmian wewnętrznych. Areny sporu (*arenas*) (Clarke 1990: 20; Strauss 1984: 134) wewnątrz subświata społecznego dyrygentury dotyczą m.in. znaczenia, jakie we współczesnym świecie ma muzyka poważna, jaka jest w związku z tym rola dyrygenta i jakie zadania przed nim stoją. W wyniku analizy wyłoniłam **definicję muzyki poważnej** jako obszaru działań **elitarnych**, zarówno w kwestii artystów muzyków, jak i publiczności. Alternatywna perspektywa głosi, że muzyka poważna jest **dla zwykłego człowieka**, może ją grać każdy, ponieważ jako rodzaj sztuki powinna być dostępna wszystkim, dać możliwość rozwoju każdemu człowiekowi. Trzecia, poniekąd pośrednia perspektywa dotyczy tego, że muzyka powinna być odgrywana przez profesjonalistów na wysokim poziomie, ale poziom ten powinien ograniczać się do wykonania. **Muzyka nie powinna być elitarna**, ponieważ jej słuchalność spada i niedługo będzie ona miała charakter bardzo niszowy. Określone definiowanie tego gatunku sztuki pociąga za sobą **definiowanie samego siebie jako artysty** kreującego jej dzieła. Odzwierciedla to np. stosunek do publiczności, do instytucji muzycznych, czy określa zobowiązania dyrygenta wobec dzieła muzycznego, a także przekłada się na podejmowane działania.

Drugim wymiarem, na którym dyrygenci budują swoją **profesjonalną autodefinicję**, jest własne wyobrażenie o tym, w jakim celu pracują oni z orkiestrą. O ile podstawowa odpowiedź na to pytanie jest podobna w przypadku znacznej większości osób i brzmi: aby orkiestra mogła zagrać wspólnie jeden utwór muzyczny, o tyle wyobrażenia na temat tego, co dyrygent może zrobić, aby to osiągnąć, są zróżnicowane. Zarówno w wypowiedziach badanych, jak i w literaturze najczęściej pojawiały się dwie interpretacje. Część dyrygentów uznaje, że ważny jest **element techniczny**, a rola dyrygenta polega głównie na taktowaniu, wprowadzaniu w trakcie wykonania kolejnych instrumentów czy narzucania interpretacji dzieła. Odmierna jest wizja dyrygenta romantycznego, stosującego **bogatą interpretację** własną, a przez to także bogatą i swobodną pracę poprzez ciało. W utworach awangardowych następuje powrót do gestów prostych, wybijania taktu, pilnowania miar czasu itp. Powoduje to, że gesty „dozwolone”, a także szerzej pojęta **praca poprzez ciało**, są różnicowane **w zależności od wymagań utworu**.

Niezależnie od przyjętej autodefinicji, praca dyrygenta łączy w sobie realizację **wielu rozmaitych zadań**. Nie wszystkie one skupiają się wokół pracy z orkiestrą nad utworem. Z wypowiedzi osób badanych wynika, że techniczny aspekt dyrygowania jest w pewnym sensie łatwy do nauczenia i jest pewnego rodzaju podstawą pracy dyrygenckiej. Dopiero umiejętność przekazania twórczej interpretacji dzieła to pełne, prawdziwe dyrygowanie. Technika jest podstawą pracy dyrygenta, a strona ekspresyjna jest sprawą indywidualną, na której można się skupić, gdy kwestie techniczne są opanowane i nie zaprzątają uwagi dyrygenta.

Nie mniej ważny jest w pracy dyrygenta **aspekt organizacyjny**. Sprawne organizowanie prób, nieprzedłużanie ich są ważnymi umiejętnościami dyrygenta. Zdarza się i tak, że dyrygent musi zająć się sprawami technicznymi czy lokalowymi, aby umożliwić orkiestrze pracę nad dziełem. Innym istotnym aspektem pracy dyrygenta jest posługiwanie się **kilkoma rodzajami wiedzy** niezbędnej do prowadzenia orkiestry. Należą do nich: wiedza teoretyczna i niepraktyczna, np. ogólna wiedza z zakresu historii muzyki (Harris 2007) oraz teoretyczno-praktyczna, np. wiedza z zakresu teorii muzyki (Stanley, Williamson 2001). Te rodzaje wiedzy można sklasyfikować jako *know-what*. Innym rodzajem wiedzy jest *know-how* (w tym wiedza milcząca (Polanyi 1966)), odnoszące się do wiedzy praktycznej, jak prowadzić orkiestrę podczas próby i koncertu (zob. też: Jakubowska 2017).

Sukces w zawodzie dyrygenta zależy również od biegłości w posługiwaniu się wiedzą teoretyczną zapośredniczoną przez ciało. Socjalizacja wtórna w danym zawodzie, jak również

proces kształcenia, przeplatają się z praktykami fizycznymi mającymi na celu nabycie umiejętności cielesnych.

Praca dyrygenta może być wykonywana **w różnych kontekstach sytuacyjnych**. Należą do nich m.in.: próba i koncert, filharmonia, opera, czy studio nagrań. W zależności od tego, jaki jest cel pracy, czy jest to przygotowanie do koncertu, czy jego publiczne wykonanie, a także w jakiej instytucji muzycznej jest on wykonywany, praca dyrygenta przebiega w **różnych uwarunkowaniach sytuacyjnych**, które przekładają się na **inny rodzaj pracy poprzez ciało**. Na przykład, filharmonia to miejsce, w którym głównym zbiorowym aktorem jest orkiestra. Dyrygent pracuje najczęściej z jednym zespołem (orkiestrą) lub z dwoma (orkiestrą i chórem), które siedzą lub stoją w jednym miejscu sceny. Jest on widoczny dla muzyków, co sprawia, że może wykonywać nieco mniej wyraziste technicznie gesty. Dyrygent prowadzi orkiestrę, stojąc na podwyższeniu, czasami współpracując z solistą instrumentalnym lub wokalnym, który zazwyczaj nie przemieszcza się po scenie. Praca dyrygenta w filharmonii opisywana była najczęściej przez badanych jako taka, podczas której może się on skupić jedynie na kierowaniu wykonania dzieła przez orkiestrę.

Z kolei w operze orkiestra i dyrygent są umiejscowieni w kanale pomiędzy sceną a widownią i podczas przedstawienia są niewidoczni dla publiczności. Praca dyrygenta w operze obejmuje współpracę i komunikowanie z różnymi grupami (orkiestra, balet, zespół solistów, chór, pracownicy techniczni) zaangażowanymi w stworzenie dzieła. Podczas występu oprócz pracy z orkiestrą dyrygent prowadzi także chór i solistów będących na scenie, a graną muzykę musi podporządkować możliwościom tancerzy baletowych. Mniejsza widoczność dyrygenta z głębi sceny przekłada się m.in. na **używanie szerszych gestów, zapośredniczanie ich przez technologię** np. w postaci ekranów transmitujących obraz dyrygenta w kulisach.

Podobnie jak w przypadku pracy neurochirurgicznej, w procesie pracy dyrygenta także można rozróżnić kilka **subprocesów**. Należą do nich: subproces interpretacji dzieła, subproces prezentacji interpretacji i negocjacji z orkiestrą, subproces przygotowania dzieła z orkiestrą oraz subproces wykonywania dzieła. Każdy z nich ma charakterystyczne etapy i cechy, także od dyrygenta wymaga podejmowania różnego rodzaju działań.

Pierwszy z subprocesów rozpoczyna się od podjęcia decyzji o wyborze danego utworu do przygotowania go jako premiery. Praca z partyturą polega przede wszystkim na bardzo dokładnym jej odczytaniu, analizie zapisu nutowego i wskazówek kompozytora. Dyrygent wykorzystuje także swoją wiedzę z zakresu historii epoki, historii sztuki (architektury, literatury, teatru), historii dzieła, jego dotychczasowych wykonania, ale przede wszystkim

uwzględnia własny odbiór emocjonalny danego utworu. W przypadku pracy nad dziełami kompozytorów żyjących czy osobiście znanych dyrygentowi często zaprasza się ich do pracy nad interpretacją dzieła czy też do pracy na etapie subprocesu pracy z orkiestrą.

Drugi z subprocesów polega na przedstawieniu interpretacji utworu orkiestrze, przekonaniu jej do danego wykonania, pozornych negocjacjach i ewentualnych perswazjach. Dyrygenci wykorzystują różne sposoby przekonywania orkiestry i może ono przybrać formę pracy z ciałami muzyków, np. odwołanie się do własnych doświadczeń muzyków: ruchu, bólu, emocji.

Elementami subprocesu przygotowania dzieła z orkiestrą są przede wszystkim wielokrotne próby wykonania dzieła w sposób określony przez dyrygenta. Istotne znaczenie ma tutaj praca poprzez ciało, praca emocjonalna (Hochschild 2009: 7), praca nad techniką wykonania (przez muzyków) oraz nieustające negocjowanie swojej roli przez dyrygenta i orkiestrę, solistów, chór czy inne osoby uczestniczące w spektaklu (Turner 2002). Jedynie dzięki ustaleniom i próbom z orkiestrą dyrygent może uzyskać planowany efekt, choć paradoksalnie odpowiedzialność za wykonanie utworu zawsze spada na dyrygenta. Jest to zwieńczenie procesu pracy z orkiestrą, a jednocześnie etap, na którym popełnienie błędu przez którąkolwiek ze stron może powodować nieodwracalne skutki.

Zagadnienie **błędów w pracy dyrygenckiej** jest zresztą interesujące samo w sobie. Badani mieli trudności z określeniem tego, czym jest błąd. Odwoływali się czasami do takich pojęć jak pomyłka czy brak doświadczenia. Wśród przykładów wymieniali dokonanie błędnej (niezgodnej z założeniami epoki) interpretacji dzieła, czy znaczne przyspieszenie wykonania pod wpływem stresu scenicznego. Dyrygent może także podejmować działania, które przeczą celom realizowanej przez niego roli, np. gdy jego sposób dyrygowania lub zachowania wobec orkiestry przeszkadza, zamiast prowadzić orkiestrę w działaniu. Można wówczas uznać, że dyrygent nie spełnia wymagań roli (Turner 2002). Błąd popełniony podczas koncertu może stanowić **punkt zwrotny** w karierze (Strauss 2012: 323) i spowodować, że dyrygent nie będzie umiał poradzić sobie z emocjami i ciężącą nad nim odpowiedzialnością. Może to prowadzić nawet do zakończenia kariery w zawodzie.

W społecznej świadomości dyrygenci, podobnie jak neurochirurdzy, postrzegani są jako **indywidualiści**. Jak jednak wynika z przeprowadzonych przeze mnie badań, jest to jedynie **wizerunek** tworzony na potrzeby społecznego konstruowania roli dyrygenta orkiestrowego (Turner 2002). Na realizację tej roli społecznej wpływ mają interakcje z wieloma indywidualnymi i grupowymi aktorami społecznymi – kompozytorem (oraz reprezentującym

go obiektem – partyturą muzyczną), muzykami orkiestrowymi, śpiewakami chóru, tancerzami baletu, solistami czy publicznością. Znaczenie tych osób w procesie konstruowania roli polega głównie na negocjowaniu działań, uwspólnianiu wykonań, wchodzenia i rozwiązywania konfliktów w trakcie procesu przygotowywania czy wystawiania dzieła. Konstruowanie roli uzależnione jest również od czynników kulturowych, grupowych i instytucjonalnych kształtujących nie tylko sposób działania indywidualnych osób, ale pośrednio wpływających na rozwój muzyki orkiestrowej. Proces ten polega na stałym **balansowaniu** pomiędzy tym, co **indywidualne** (artystyczne), a tym, co **społeczne** (grupowe i organizacyjne). Ważnym elementem tego procesu jest negocjowanie znaczeń, przyjmowanie perspektywy innych i rekonstruowanie roli oraz autodefinicji w takich sytuacjach społecznych jak interpretacja dzieła muzycznego, przedstawianie interpretacji orkiestrze, reagowanie na błędy podczas prób i przywództwo.

Na konstruowanie społecznej roli dyrygenta wpływ mają nie tylko czynniki kulturowe czy osoby, z którymi wchodzi on w interakcje w trakcie pracy zawodowej. Jest ono także uzależnione od cech społecznych, do których należą: płeć, wiek, kompetencje, narodowość, doświadczenie międzynarodowe, a także rodzaj zatrudnienia.

Rola społeczna dyrygenta jest konstruowana w trakcie trwania **kariery dyrygenckiej**. Rozpoczyna się ona w trakcie procesu edukacji, a czasem wcześniej, w formie niesformalizowanych spotkań lub *przychodzenia*. Kształcenie dyrygentów w dużym stopniu polega na kształtowaniu przydatnych czy wręcz niezbędnych w pracy dyspozycji do działania. Co prawda, moi rozmówcy mówili, że są to cechy wrodzone, naturalne, ale w trakcie badań obserwowałam wiele działań socjalizacyjnych, skupiających się na rozwoju jednych i stłumieniu innych predyspozycji indywidualnych. Do podstawowych, nadrzędnych dyspozycji w pracy dyrygenta należy **wysoka świadomość** swoich emocji i działań. Jest to cecha działań dotyczących różnych kwestii: ubioru, sposobu wypowiadania się, punktualności, charyzmy. Świadomość siebie kształtowana jest w procesie edukacji poprzez sprawowanie kontroli, która w wyniku internalizacji przechodzi w **samokontrolę**. Wiele uwagi w trakcie edukacji zwraca się także na kształtowanie sposobu myślenia, przejmowania kontroli i powodowania, że inni będą działali zgodnie z wolą dyrygenta.

Inną ważną dyspozycją do pracy dyrygenta jest **odpowiedzialność** rozumiana jako obowiązek odpowiadania za swoje i czyjeś (orkiestry, solistów itp.) czyny oraz radzenia sobie z ich konsekwencjami. Od pierwszych lat studiów nauczyciele sprawdzają, czy student jest w stanie realizować przedsięwzięcia wymagające podejmowania odpowiedzialnych decyzji. Jeśli

ma z tym problem i nauka nie daje skutków, może zostać zniechęcony do kontynuowania studiów lub pracy w zawodzie. Każdy student jest bowiem wizytówką swego mistrza i zgodnie z zasadą sprzężenia karier (Wagner 2011) rozwój jego kariery wpływa na postrzeganie w środowisku muzycznym profesora.

Do pozostałych ważnych dyspozycji dyrygenta należy **odporność psychiczna**, w szczególności dotycząca umiejętności znoszenia presji, zarówno tremy na koncercie, jak i pracy na Goffmanowskiej (2000) scenie, pod ciągłymi oceniającymi spojrzeniami orkiestry, widzów, dyrekcji. Istotną, związaną z tym umiejętnością, jest nauczanie pozbycia się wstydu związanego z ekspresją ruchową, mimiczną i wokalną.

Wykształcenie wymienionych wyżej dyspozycji jest elementem procesu stawania się dyrygentem (Becker 1953). Jeszcze zanim rozpocznie się formalną naukę, istotnym elementem rozwoju muzycznego jest nabywanie **habitusu** (Bourdieu, Passeron 1990) muzyka (np. w domu rodzinnym). Stawanie się dyrygentem jest procesem, w którym istotna jest także praca nad nową, **zawodową tożsamością dyrygenta** (*identity work*) (Strauss i in. 1997; Konecki 1988: 231; Ślęzak 2009), wymagającym długiego okresu edukacji teoretycznej i praktycznej w otoczeniu członków społecznego świata muzyki poważnej, a następnie społecznego subświata dyrygentury. Jej początkowe etapy mają miejsce w podstawowych i średnich szkołach muzycznych, a końcowe odbywają się pod okiem mistrza. Muzycy wykonawcy, ale i sami dyrygenci, oczekują, że dyrygent będzie dojrzałym muzykiem. Dlatego też dyrygentura jest zazwyczaj drugim kierunkiem, realizowanym po studiach instrumentalnych lub edukacji muzycznej.

Zajęcia dyrygentury są pierwszym miejscem, gdzie studenci poznają nie tylko techniczną i artystyczną stronę dyrygowania, ale przede wszystkim pod okiem mistrza nabywają **kompetencji interakcyjnych** niezbędnych do pracy z orkiestrą. Profesor prowadzący zajęcia pomaga, komentuje, prezentuje odpowiednie ruchy, przerywa studentowi wykonywanie utworu. Jego uwagi mogą dotyczyć wielu aspektów roli dyrygenta, poczynając od postawy ciała, znajomości i interpretacji partytury, po kwestie techniczne, znajomość historii muzyki czy teorii kompozycji. Nauczyciele dyrygentury wykorzystują wiele sposobów, także cielesnych, aby przekazać *know-how* i *know-what* adeptowi dyrygentury.

Kariera dyrygencka jest sformalizowana w niewielkim stopniu, w porównaniu np. z karierą w zawodzie neurochirurga. Oprócz corocznych egzaminów adept dyrygentury ma stosunkowo niewiele „twardych dowodów” na przejście kolejnych etapów kariery. Dlatego też istotnym **punktem zwrotnym** (Strauss 2012: 532) może być dla młodego dyrygenta społeczna

legitymizacja osiągnięć muzycznych, np. w formie gratulacji ze strony znaczących innych, przede wszystkim mistrza. Na późniejszym etapie kariery dyrygenckiej do punktów zwrotnych można zaliczyć propozycję współpracy od doświadczonego i znanego dyrygenta.

Adepci dyrygentury podejmują wiele działań, mających na celu **zarządzanie karierą zawodową** i polegających na jej jak najbardziej efektywnym rozwoju w określonych uwarunkowaniach instytucjonalnych, społecznych i interakcyjnych. Kariera dyrygenta jest względnie trudna do zaplanowania. Istnieje jednak pewien wachlarz działań, jakie dyrygenci mogą podejmować, aby ukierunkować rozwój swojej kariery. Należą do nich celowe inicjowanie interakcji z mistrzem przed rozpoczęciem studiów czy współpracy; jasne komunikowanie znaczącym innym, jakie kierunki rozwoju kariery interesują adepta; podejmowanie strategicznych decyzji i wyborów związanych z danym etapem kariery, np. porzucenie dotychczasowego nauczyciela; współpraca z osobami, których kapitał społeczny i reputacja dają większe szanse na znalezienie pracy i rozwój kariery (por. sprzężenie karier, Wagner 2011); udział w konkursach w celu zbudowania reputacji, formalnych osiągnięć i kapitału społecznego; podporządkowanie innych sfer życia pracy w zawodzie; w późniejszym etapie kariery, w przypadku wystąpienia przeszkód w rozwoju kariery, wybór rodzaju realizowanej kariery alternatywnej. Wymienione rodzaje działań mogą być podejmowane przez znaczącego innego w stosunku do kariery adepta. Mistrz może to robić np. poprzez podejmowanie ważnych decyzji w imieniu swojego ucznia, co umożliwia budowanie reputacji profesora w związku z reputacją ucznia.

Ważnym czynnikiem interweniującym w przebieg kariery dyrygenckiej jest **pleć**. Kobiety chcące pracować z tym zawodem napotykają na wiele przeszkód. Pierwsza z nich dotyczy samego przyjęcia na studia dyrygenckie, najczęściej wówczas, gdy profesorem jest mężczyzna. Kobiety, podobnie jak w przypadku zawodu neurochirurga, muszą na samym wstępie udowadniać, że nadają się do tej profesji, czego nie muszą robić mężczyźni. Przełamanie pierwotnej bariery i udowodnienie własnych, zgodnych z wymaganiami zawodu kompetencji, np. zdecydowania, może stanowić punkt zwrotny w karierze. Na późniejszym etapie kariery także dochodzi do **utrudnienia sprzężenia zwrotnego** karier dyrygentek we współpracy z mistrzami. Przykładem może być przydzielanie kobietom stereotypowo kobiecych zadań, np. dbanie o strój mistrza, tym samym utrudniając im właściwe przygotowanie do zawodu. Nieuprzywilejowana pozycja kobiet w świecie dyrygentury przejawia się także mniej bezpośrednio, poprzez panujące w środowisku przeświadczenie, że

nadają się one do mniej poważnych projektów, np. do pracy na próbach, współpracy z niewielkimi orkiestrami z uwagi na ograniczoną „siłę wyrazu”.

Oczywiście, przemiany zachodzące w zawodzie dyrygenta dotyczą także i kwestii obecności kobiet. W latach ubiegłych kobiety pracujące w zawodzie dyrygenta spotykały się z oczekiwaniem, że będą prowadziły orkiestrę ostrzej, *po męsku*. Obecnie, ponieważ taki styl jest tylko jedną ze strategii prowadzenia orkiestry, muzycy są przygotowani na współpracę w bardziej partnerskim, miękkim stylu i zazwyczaj nie utożsamiają jej ze słabym przygotowaniem dyrygenta. Ponadto wraz z rosnącym znaczeniem artystek w świecie muzyki, nie tylko dyrygentek, interpretacja dzieł muzycznych z perspektywy kobiet zyskuje na znaczeniu, przez co zmienia się także obraz muzyki poważnej.

Omówione wyżej uwarunkowania, procesy i zjawiska związane z konstruowaniem roli społecznej dyrygenta przekładają się na pracę poprzez ciało w tym zawodzie. Głównym działaniem realizowanym przez dyrygentów poprzez ciało jest **uzewnętrznianie** (*externalizing*) i są mu podporządkowane wszystkie inne procesy, działania i obiekty wykorzystywane w pracy. Celem działania głównego jest przekazanie orkiestrze tego, jak dyrygent zinterpretował partyturę, a przede wszystkim to, w jaki sposób indywidualnie odczytał przekaz kompozytora. Jak zgodnie twierdzą badani, interpretacja ta powinna być obserwowalna na zewnątrz, „**w każdej uncji twojego ciała**” („in every ounce of your body”, Bull 2016: 863). Działanie jest wówczas spójne i autentyczne, a przekaz dyrygenta bardziej efektywny. Można powiedzieć, że **ciało dyrygenta jest głównym nośnikiem interpretacji dzieła**, że powinien tą interpretacją emanować i w ten sposób inspirować orkiestrę, co w dużej mierze jest elementem wiedzy pozadyskursywnej.

Kluczowym procesem w kształceniu w zawodzie dyrygenta jest **nabywanie warsztatu**. Podobnie, jak w przypadku śpiewaków operowych (Atkinson 2006: 96), ciało odgrywa kluczową rolę w tworzeniu sytuacji koncertu, kreowania jego charakteru, przekazu emocjonalnego. Nabywanie **ucieleśnionej wiedzy o rzemiośle** (*embodied craft knowledge*), realizowane jest poprzez uzewnętrznianie i polega m.in. na posiadaniu dużego repertuaru ruchów, nie tylko opartych na codziennych gestach, ale i będących efektem ćwiczeń, precyzyjnego przekazu znaczeń, ukierunkowanych na konkretny cel.

Aby móc realizować działanie główne, **dyrygenci pracują nad swoim ciałem**, ćwiczą przed lustrem lub w towarzystwie mistrza, rozwijając swój warsztat. Poprzez tę pracę dochodzi do zmiany perspektywy postrzegania i używania ciała przez dyrygentów w sytuacji pracy z orkiestrą. Perspektywa ta wiąże się z funkcjonalnym (Hirschhauer 1991) i znaczeniowym

podziałem ciała, schematem gestów oraz wpływa na autodefinicję zawodową i na pracę poprzez ciało. Odnosi się to szczególnie do takich fragmentów ciała jak: sylwetka, ręce (podział zadań prawej i lewej ręki), twarz (mimika), nogi, stopy i biodra oraz oddech.

Podział funkcjonalny ciała ma w znacznej mierze charakter społeczny i jest elementem socjalizacji w zawodzie dyrygenta (por. Hirschhauer 1991). Istnieje jednak pewien zakres samodzielnego nadawania przez dyrygenta funkcjonalności i znaczeń fragmentom swojego ciała. Jest on uzależniony od dwóch istotnych czynników: tego, jak swoją rolę w relacji z orkiestrą definiuje sam dyrygent oraz okresu historycznego pochodzenia utworu.

Taka perspektywa postrzegania i używania własnego ciała jest kształtowana w procesie socjalizacji wtórnej, głównie w trakcie nauki. Proces ten jest w dużej mierze oparty na kontakcie cielesnym i ma charakter wielopoziomowy: od prostych schematów dyrygowania do głębokiego przekazu emocjonalnego i wieloaspektowy: obejmujący kwestie techniczne, ekspresyjne, przywódcze i inne. Podczas obserwowanych przeze mnie lekcji dyrygentury profesorowie wykorzystywali wiele sposobów przekazu wiedzy trudno werbalizowanej. Były to m.in. obserwowanie studenta przez nauczyciela, jego umiejętności technicznych, gestów, postawy ciała; przekaz słowny, np. wykrzykiwanie mocnych fragmentów utworu; odwoływanie się do przeżyć własnych dyrygującego lub naturalnych reakcji ciała; wykonywanie utworu z założonymi rękami; sugerowanie robienia zapisków lub zapisywanie notatek na partyturze, śpiewanie z zaznaczaniem przebiegu melodii i/lub akcentów, dotykane fragmentów ciała, głównie ręki, twarzy, ramion, barków; odzwierciedlanie poprzez grę; imitowanie ruchów studenta oraz omawianie nagrań wideo.

Obserwowanym przeze mnie sposobem pracy z adeptami dyrygentury jest korzystanie z koncepcji nazwanej w literaturze dotyczącej dydaktyki umiejętności cielesnych jako *scaffolding*, opisaney we wcześniejszej części opracowania w odniesieniu do neurochirurgów. W przypadku studentów dyrygentury *scaffolding* obejmuje działania opisane powyżej. Sposoby te pomagają uczniowi wykonać ruchy czy ich sekwencje, które w przeciwnym razie byłyby poza jego zasięgiem. Profesor oferuje swoje wsparcie które, mówiąc metaforycznie, wspiera nowicjusza w coraz bardziej samodzielnym wykonaniu określonych zadań. W miarę nabywania umiejętności student dyrygentury zyskuje coraz większą kontrolę nad własnym ciałem (Downey 2008: 206–207).

Oprócz opisanych wcześniej korzyści, jakie z *przychodzenia* czerpie adept dyrygentury, stosowanie działań tej kategorii wpływa także na sposób pracy poprzez ciało. Jednym z najbardziej oczywistych aspektów jest **wygląd zewnętrzny** mistrza podczas prób, koncertów

czy przedstawić. Do pozostałych elementów cielesnego habitusu, nabywanych podczas uczestniczenia w próbach i koncertach należą strategie prezentacji twarzy (Goffman 2006) podczas interakcji z orkiestrą i innymi wykonawcami. *Przychodzenie* wyposaża adepta dyrygentury lub młodego dyrygenta w repertuar strategii interakcyjnych możliwych do zastosowania w sytuacjach konfliktowych, ale również takich, które umożliwiają pracę emocjonalną (nad emocjami własnymi i członków zespołu). *Przychodzenie* umożliwia także nabycie lub udoskonalenie technicznych umiejętności.

Osoba mistrza stanowi w procesie nauki dyrygowania postać kluczową. Studenci często wybierają konkretnego profesora czy profesorkę i dążą do dołączenia do ich klasy. Poza tym lekcje dyrygowania odbywają się najczęściej tylko z jednym nauczycielem-mistrzem, zatem student ma ograniczoną możliwość obserwowania przy pracy innych dyrygentów, stosujących nieco inne gesty, techniki ekspresji itp. Podobnie jak w przypadku nauczycieli tańca (Byczkowska 2012), nauczyciele dyrygentury stanowią dla swoich uczniów wzorzec. Z uwagi na istotność aspektu fizycznego mistrz pracuje często w bezpośrednim kontakcie ze studentem. Dotykając np. ramion studenta, pokazując właściwą siłę nacisku mistrz bazuje na swoim indywidualnym cielesnym wyczuciu kwestii technicznych i ekspresyjnych. Zatem student przejmuje interpretację gestu od mistrza.

Ważna w uczeniu się dyrygentury jest także **samokontrola**, czyli umiejętność rozpoznawania najmniejszych nawet gestów czy ruchów ciała, które ono pokazuje na zewnątrz. Kluczowe jest przyjęcie **perspektywy zewnętrznego obserwatora** – muzyka – w ocenie własnych ruchów. Na początku rolę tę pełni jedynie mistrz i mamy wówczas do czynienia ze zjawiskiem **ciała odzwierciedlonego** (*looking-glass body*). Jest to wyobrażenie jednostki odnośnie do tego, jak jej ciało postrzegają inni oraz jej reakcje na to wyobrażenie (Waskul, Vannini 2006: 5; Charmaz, Rosenfeld 2006: 37). Później rolę zewnętrznego obserwatora ogrywa oko kamery, w końcu lustro, aż perspektywa ta zostaje zinternalizowana.

Zarządzanie ciałem w pracy dyrygentów odbywa się w ramach kilku rodzajów działań. Dyrygenci dostosowują je do: sposobu pracy poprzez ciało do kontekstu pracy w kontekście jej efektywności (np. filharmonia lub opera), swoich cech indywidualnych (np. płeć, wiek lub niepełna sprawność) oraz formy zatrudnienia w instytucji muzycznej. Strategie zarządzania ciałem w zawodzie dyrygenta, podobnie jak w przypadku neurochirurgów, są elementem procesu kształcenia w zawodzie, choć nie mają żadnej oficjalnej formy np. egzaminu czy zaliczenia, a strażnikami tego procesu są nauczyciele. W rozwoju kariery dyrygent dochodzi do momentu, w którym przejęte od mistrza odruchy, gesty czy umiejętności zaczynają być

mniej efektywne, a coraz bardziej profesjonalne orkiestry wymagają coraz bardziej autentycznych przekazów. Proces ten nazywam **indywidualizacją pracy poprzez ciało**. Przebiega on według następujących etapów: (1) praca z mistrzem, który zazwyczaj uczy realizowania tzw. schematu oraz przekazuje swój sposób realizacji gestu; (2) naśladowanie nauczyciela w sposobie dyrygowania schematu jak i innych gestów bez udziału mistrza; (3) wypracowanie indywidualnych gestów dyrygowania schematu i gestów poza schematem.

Drugim rodzajem działań polegających na zarządzaniu swoim ciałem jest pewnego rodzaju ergonomia i polegają one na wyborze takich sposobów pracy, aby nie przynosiła ona szkody samemu dyrygentowi (np. zróżnicowanie sposobu pracy w uzależnieniu od kondycji danego dnia). Innym rodzajem działania stanowiącego rodzaj zarządzania ciałem jest dbanie o jego formę jako narzędzia pracy w dłuższym okresie kariery. Do tego rodzaju działań należy stała współpraca z masażystą, unikanie ryzykownych sportów, a wybieranie takich, które zapewniają rozładowanie napięć, np. pilates.

Zaniechanie zarządzania ciałem w dłuższej perspektywie może skutkować pojawieniem się chorób zawodowych. Są one dowodem na to, że społecznie konstruowane sposoby pracy oraz wymagania roli przynoszą czysto fizyczne skutki oraz że relacja ciało–kultura nie ma charakteru jedynie pośredniego i teoretycznego, ale bezpośredni. Jak twierdzi John O'Neill (1985: 24), mamy „społeczeństwo w naszych kościach” („we have – we must have – society in our bones”). Do najczęściej pojawiających się problemów zdrowotnych wśród przedstawicieli tego zawodu należą bóle kręgosłupa, tzw. łokieć tenisisty czy choroby serca. Z uwagi na to, że w społecznym świecie muzyki symfonicznej istotne są wartości takie jak samodyscyplina i przewyższanie ograniczeń własnego ciała, muzycy doświadczają tych chorób **w kontekście kultury milczenia** (*silence culture*). Powoduje to, że poszukują pomocy medycznej dopiero wówczas, gdy problem zdrowotny jest już zaawansowany i uniemożliwia im normalną pracę artystyczną.

W odróżnieniu od neurochirurgów dyrygenci w swojej pracy nie wykorzystują wielu technologicznie skomplikowanych narzędzi. Do odtwarzania muzyki podczas przygotowywania się do pracy potrzebny jest sprzęt grający, zdarza się także używanie kamer nagrywających próby, aby dyrygent mógł ocenić sam swoją pracę. Podczas koncertów w operze dyrygent może być także filmowany, a jego wizerunek na żywo transmitowany do odbiorników widocznych dla stojących w głębi sceny śpiewaków. Jednak do **podstawowych przedmiotów**, jakie wykorzystywane są w pracy dyrygenta, zaliczyć można odpowiedni strój, batutę, a także partyturę z odręcznymi zapiskami.

Jeśli chodzi o **dobór stroju**, przed dyrygentami stoi konieczność połączenia dwóch sprzecznych wymagań. Z jednej strony, ich wygląd powinien symbolizować **wartości klasy wyższej**, z drugiej – wymagania fizyczne zawodu wymagają **praktyczności** stroju, obuwia czy fryzury. Strategie radzenia sobie z tymi wymaganiami są elementem socjalizacji oraz edukacji do zawodu.

Biorąc pod uwagę zagadnienia efektywności ubioru pod kątem realizowania działania głównego, możemy wyróżnić kilka rodzajów działań podejmowanych przez dyrygentów. Są to: zgodność z wymogami instytucjonalnymi; nieutrudnianie pracy poprzez ciało (przede wszystkim nie zmniejszanie czytelności gestów; wykreowanie własnego fizycznego wizerunku; używanie wyglądu jako rekwizytu wspierającego przywódczy aspekt roli oraz kwestie bezpieczeństwa.

Drugim, po ubiorze, rodzajem obiektu, który jest w stałym użytku w pracy dyrygenta, jest **batuta**. Jest ona trzymana przez dyrygenta zazwyczaj w prawej ręce, w celu wyraźniejszej komunikacji z muzykami, co jest podyktowane wymaganiami organizacyjnymi, związanymi z ustawieniem orkiestry. Batuta jest obiektem używanym w konkretnym celu. Zdarza się jednak, że batuta nie jest przydatna czy wręcz przeszkadza w odpowiednim *zadyrygowaniu* utworu. Jej ostry zarys może przeszkadzać w odgrywaniu fragmentów utworów o wolnej melodyce. Batuta dyrygenta jest przedłużeniem jego ciała w sensie zarówno praktycznym (przedłużenie dłoni), jak i symbolicznym – dotykane batuty jest traktowane jak dotykane ciała dyrygenta i stanowi tabu.

Jak wskazują wyniki moich badań, praca w zawodzie dyrygenta orkiestrowego jest efektem wielo-, nawet kilkudziesięcioletniego procesu edukacji formalnej i socjalizacji, także przebiegającej w ścisłej relacji mistrz–uczeń. Praca poprzez ciało jest tylko jednym z aspektów zawodu, tym niemniej to właśnie ona umożliwia realizowanie w praktyce zamierzeń dyrygenta, czy wprowadzenie w życie najbardziej nawet śmiałych projektów artystycznych bazujących na wysokospecjalistycznej wiedzy teoretycznej.

Pomiędzy procesami i zjawiskami związanymi z pracą poprzez ciało w dwu omawianych zawodach – neurochirurga i dyrygenta orkiestrowego występują zarówno podobieństwa, jak i różnice. Różne konteksty i uwarunkowania społeczne, grupowe, instytucjonalne, technologiczne i interakcyjne kształtują sposoby postrzegania, odczuwania, używania i zarządzania ciałami specjalistów obu dziedzin wiedzy. Sposoby te, a także konkretne strategie wynikające z pracy poprzez ciało w subświatach społecznych

neurochirurgii i dyrygentury orkiestrowej kształtowane są w interakcjach z innymi (np. mistrzami) i sobą samym. W trakcie realizowania projektu badawczego przeanalizowałam je z perspektywy proponowanej koncepcji społecznego konstruowania cielesności. Ponieważ analizę danych prowadziłam wykorzystując narzędzia i procedury metodologii teorii ugruntowanej, w ich wyniku stworzyłam trzy tabele, których zawartość postaram się tu pokrótce opisać.

Pierwsze porównanie dotyczyło **różnorodnych aspektów pracy poprzez ciało** w obu analizowanych zawodach. Wychodząc od dwóch rodzajów działania głównego (*dostosowywanie się i uzewnętrznianie*) opisałam, jak ciało wykorzystywane jest przez aktorów społecznych jako mediator, narzędzie, w jaki sposób przebiega dostosowywanie (profesjonalisty do innych i innych do niego) czy kontrola ciała przez unikanie (np. napięcie ciała, mikroruchów). Omawiam także kwestie wpływu *przychodzenia* na pracę poprzez ciało, relacje z obiektami pracy, związek pomiędzy celem pracy a przebiegiem nauczania, zarządzanie ciałem i przygotowywanie go do pracy pod względem wizerunkowym.

Drugie porównanie oparte jest na **zogniskowanym kodowaniu kategorii** (Konecki 2000: 48–49; Strauss, Corbin 1990: 96–115) – narzędziu analitycznym, które umożliwiło mi zestawienie procesów pracy poprzez ciało. Wykorzystanie tego narzędzia pozwoliło na ustalenie relacji pomiędzy poszczególnymi kategoriami i pojęciami, a także umożliwiło ukazanie **zależności pomiędzy kontekstem i uwarunkowaniami subświatów społecznych a wykonywaną w ich ramach pracą poprzez ciało** (por. Bryant, Charmaz 2007: 603). Porównanie odnosi się do elementów kodowania w odniesieniu do zjawiska, jakim jest praca poprzez ciało w obu zawodach. Wskazuję na warunki przyczynowe, kontekst, warunki interweniujące, działania i strategie oraz konsekwencje. Analiza przeprowadzona w ten sposób wskazuje, że sposób używania ciała w pracy nie tylko jest uwarunkowany przez określone przyczyny czy realizowany w kontekście, ale wpływ na ten proces ma wiele innych czynników, które kształtują oczekiwane konsekwencje.

W trakcie analizy danych stosowałam także procedurę kodowania zwaną **matrycą warunków** (Strauss, Corbin 1990: 168; Konecki 2000: 49–51), która pozwoliła mi na pokazanie, jak **zjawiska społeczne z różnych poziomów** (międzynarodowy, krajowy, społeczności, grupowo-instytucjonalny, wewnątrzorganizacyjny, grupowo-indywidualny, interakcji i działania) **wpływają na sposób pracy poprzez ciało w obu zawodach**. Stosowanie matrycy warunków umożliwiło odnalezienie specyficznych cech, zgeneralizowanie i uwzględnienie warunków wpływających na proces pracy poprzez ciało w badanych zawodach.

Pomimo różnic w celu i sposobie realizowania działania głównego przez neurochirurgów i dyrygentów możemy znaleźć pewne **podobieństwa** pomiędzy procesami nauczania pracy poprzez ciało w obu zawodach. Wynika to z faktu, że praca poprzez ciało jest kluczowa dla realizacji zadań zawodowych, a także z tego, że łączy się ona nierozzerwalnie z wysokospecjalistyczną wiedzą praktyczną, nabywaną poprzez doświadczenie. Uczenie umiejętności technicznych (*teaching of technical skills*) (Kacperczyk 2005: 173–174), w tym sposobu posługiwania się własnym ciałem, jest także jednym z działań, dzięki którym oba subświaty społeczne mogą funkcjonować, a jednostki realizować swoje zadania zawodowe. Cechy wspólne charakteryzujące proces nauczania pracy poprzez ciało w obu zawodach obejmują: *scaffolding*, czyli nauczanie poprzez wspieranie ucznia; świadome, celowe ćwiczenia; kluczową rolę *przychodzenia*; niewielki stopień instytucjonalizacji procesu i efektu nauczania; istotną rolę cielesnych umiejętności interakcyjnych związanych z pracą poprzez ciało; a także nieustający, niekończący się proces uczenia się. Warto zauważyć, że wymienione sposoby wspierające rozwój umiejętności cielesnych mają charakter **społecznego, interakcyjnego lub grupowego celowego wpływania na pracę nowicjusza**, a dwa z nich – *scaffolding* oraz świadome, celowe ćwiczenia, polegają na **przekazaniu kontroli nad ciałem nowicjusza mistrzowi** (w zakresie przygotowania zawodowego) na początku procesu kształcenia, a następnie **stopniowemu jej oddawaniu**.

Z kolei analizując nabywanie warsztatu z perspektywy teorii aktora-sieci (Law 1992: 384–385; Strathern 1999), można powiedzieć, że polega ono na redefiniowaniu punktów sieci, jaką stanowi ciało nowicjusza. To, **jak postrzegamy i działamy za pomocą ciała, jest wynikiem celowego uczenia**: w trakcie socjalizacji do roli dyrygenta zmienia się definicję i działanie poprzez oddech, ustala nowy, wymagany przez muzyków podział funkcjonalny prawej i lewej ręki. Z kolei w socjalizacji do zawodu neurochirurga ważne jest działanie poprzez ciało w reżimie jałowości, usprawnienie ręki niewiodącej, czy włączenie wzroku do sieci skoncentrowanej wokół pozaludzkiego aktora, czyli mikroskopu (por. Law 1992: 380).

Istotnym elementem pracy w obu zawodach jest realizowanie przez ich przedstawicieli **zadań przywódczych**. Zarówno neurochirurdzy, jak i dyrygenci pracują z zespołami osób posiadających różne specjalizacje. Od umiejętności tych osób, a także od ich efektywnej współpracy zależy powodzenie realizacji zadania, jakie stoi przed neurochirurgiem lub dyrygentem, a za które każdy z nich ponosi indywidualną odpowiedzialność. Ważnym aspektem pracy w zespołach pod przywództwem dyrygenta czy neurochirurga jest **synchronia** (Hall 1984: 109–124), czyli nieświadome wzajemne dostosowywanie rytmu pracy przez osoby

wchodzące w skład grupy. Jej brak w trakcie wspólnego wykonywania zadania może być źródłem napięć w grupie. Z tego powodu w obu zawodach wykształcono różnego rodzaju strategie ustalania rytmu, w tym najważniejszą – **podległość przywódcy**, który aranżuje rytm i pilnuje, aby nie został on zaburzony. Synchronia jest także pomocna w tworzeniu przez specjalistów obu dziedzin swoistej **jednej cielesności** składającej się z członków prowadzonych przez nich zespołów. **Ciało ciał** (*the body of bodies*) musi zostać ułożone i rozmieszczone w ramach fizycznej i symbolicznej przestrzeni (Atkinson 2006: 98), a następnie wykonać wysokospecjalistyczną pracę pod przewodnictwem jednej osoby.

Opisane wyżej uwarunkowania społeczne działania poprzez ciało wpływają w przypadku obu zawodów na model przywództwa realizowany poprzez ciało oraz są uzależnione od zadania stojącego przed specjalistą i używanymi przez niego obiektami. Aspekt przywódczy roli dyrygenta orkiestrowego można pokrótce określić jako umiejętność pociągania, porywania za sobą muzyków orkiestry, a jego władza opiera się w znacznej mierze na charyzmie, która przejawia się właściwie całkowicie poprzez ciało: głos, gesty, postawę, spojrzenie (Bull 2016: 867). Neurochirurdzy kierują pracą zespołu w inny sposób. Zespół nie jest przez nich „porywany”, to raczej on wspiera neurochirurga w wykonaniu jego indywidualnej, specjalistycznej pracy, np. poprzez zapewnienie narzędzi, zadbanie, by pacjent był w odpowiednim stanie (m.in. umyty, zacewnikowany).

Można zatem uznać, że istnieje **związek przyczynowo-skutkowy** pomiędzy **rodzajem wykonywanego zawodu, a definiowaniem roli przywódcy** w jego ramach, co ma bezpośredni wpływ na to, na jakim poziomie jednostki kontrolują swoje ciała w procesie realizacji zadania. **Wysoka kontrola nad własnym ciałem** może być realizowana w dwóch aspektach: (1) **Kontrola techniczna** – występuje zarówno u neurochirurgów, jak i u dyrygentów. Dotyczy opanowania efektywnego wykorzystania własnego ciała, mikroruchów rąk, postawy ciała, obsługi narzędzi. Może ona dotyczyć zarządzania emocjami, które w przypadku neurochirurga nie sprzyjają spokojnemu i efektywnemu wykonywaniu pracy; (2) **Kontrola nad wrażeniami** – to przede wszystkim panowanie nad mimiką i gestami. Ma ona duże znaczenie w przypadku dyrygentów. Neurochirurgów zaś dotyczy jedynie w ograniczonym zakresie, gdy przeprowadzają oni operację na przytomnym i świadomym pacjencie. Można zatem wysnuć wniosek, że **ciała specjalistów nie są w pełni do dyspozycji swoich posiadaczy**. Stają się funkcjonalnie rozbudowywane przez innych, np. zespół operacyjny czy orkiestrę, a także technologię, narzędzia, procedury itp. (por. Hirschhauer 1991). Powoduje to, że inni członkowie zespołu traktują ciała specjalistów w określony sposób, np. blok operacyjny jest

domyślnie dostosowany do potrzeb praworęcznych neurochirurgów, a instrumentariuszka uczy się podawać narzędzia do prawej ręki (por. teoria aktora-sieci – Law 1992).

Innym istotnym elementem pojawiającym się w pracy obu zespołów, operacyjnego i muzycznego, są **emocje**, jednak **ich rola jest różna** (Strauss i in. 1982: 254; Hochschild 2009: 7–39). Celem pracy przywódczej neurochirurga jest tonowanie emocji dla dobra pacjenta, a podejmowane przez niego działania (np. muzyka, żarty) mają na celu uspokojenie jego i innych członków zespołu. Z kolei celem pracy dyrygenta jest wywoływanie precyzyjnie wybranych emocji dla dobra przebiegu koncertu. Nasycenie emocjami – niskie w przypadku neurochirurgów i wysokie w przypadku dyrygentów – jest uwidocznione w każdym niemalże fragmencie ich ciał.

Specyfika efektu wykonywanego przez specjalistów zadania, w tym przypadku koncertu lub operacji, określa sposób jego realizacji poprzez ciało lub, mówiąc językiem Maussa, **sposób posługiwania się ciałem**. Dobrze widać tę zależność nie tylko porównując dwa różne zawody, ale także **w obrębie specjalizacji** w ramach każdego z nich. W przypadku neurochirurgów różnice pojawiają się w sposobie realizowania roli neurochirurga operującego osoby dorosłe i dzieci. Z racji tego, że mózg dziecka jest bardziej *wdzięczny* i więcej *wybacza*, neurochirurdzy dziecięcy mogą przeprowadzać krótsze operacje. Mózg dziecka rośnie, komórki namnażają się, przez co negatywne konsekwencje interwencji neurochirurgicznej często nie są nieodwracalne. W przypadku mózgów osób dorosłych ryzyko jest większe, dlatego każdy swój ruch neurochirurg musi dokładnie rozważyć pod kątem nieodwracalnych powikłań. Z tego powodu operacje neurochirurgiczne u dzieci są krótsze (trwają 3–4 godziny), przez co neurochirurdzy dziecięcy krócej trwają w pozycjach wymuszonych oraz krócej wpatrują się w mikroskop, a co za tym idzie, mają mniej problemów zdrowotnych. Z tego powodu nie ma tutaj tak wielu wykształconych strategii zarządzania ciałem, jak w przypadku neurochirurgów operujących dorosłych.

Z kolei w przypadku dyrygentów różnica w sposobie pracy poprzez ciało dotyczy osób prowadzących orkiestry i chóry, ale także pracujących w filharmoniach i operach. Choć na uczelniach muzycznych istnieją osobne specjalizacje – dyrygentura chóralna i symfoniczna – dyrygenci najczęściej uczą się kierować zespołami obu rodzajów, a także zespołami, w których uczestniczą obie te grupy muzyków. Zazwyczaj jednak dyrygenci kierunkują swoją karierę na konkretny rodzaj zespołów wykonawczych.

W wyniku przeprowadzonych badań, ale także wcześniejszych eksploracji zaproponowałam koncepcję **społecznego konstruowania cielesności w obszarze roli zawodowej** (zob. także: Berger, Luckman 1983; Mauss 1973). Założeniem proponowanej przeze mnie koncepcji jest, że **ludzkie ciało nie jest jedynie obiektem biologicznym**, podlega zmianom nie tylko związanym z fizjologią czy warunkami żywymi, takim jak choroby czy naturalne procesy (np. starzenia się). **Ciało jest kształtowane pod wpływem procesów społecznych**, w których jednostka uczestniczy, takich jak socjalizacja pierwotna i wtórna, w wyniku których jednostka internalizuje, czym jest ciało, poznaje symboliczne i funkcjonalne podziały w jego obrębie. Zatem w wyniku interakcji społecznych ciało staje się symbolem będącym jednocześnie podmiotem i przedmiotem działania jednostki (Waskul, Vannini 2006: 11). Ręce dyrygentów czy neurochirurgów przechodzą szczegółowy trening dyscyplinujący, związany z przystosowaniem ich do wykonywania określonych zadań zawodowych (por. Crossley 2006: 22). Postawa ciała, jego świadomość, dokładność wykonywania ruchów czy gestów dłoni, mimika twarzy, zmysły i inne elementy cielesności jednostka dostosowuje do **kontekstu wykonywanej pracy**. Robi to poprzez interakcje z innymi osobami, zatem w kontekście tego procesu możemy mówić o społecznym tworzeniu **ciała odzwierciedlonego** (Waskul, Vannini 2006: 6; Charmaz, Rosenfeld 2006: 37), analogicznego do konstruowania jaźni odzwierciedlonej. Ciało, jego używanie, ekspresja i inne elementy działania w kontekście społecznym jest przez właściciela postrzegane z perspektywy partnerów interakcji czy też uogólnionego innego, specyficznego dla wykonywanego przez jednostkę zawodu.

Proces społecznego konstruowania cielesności w obszarze roli zawodowej rządzi się pewnymi regułami z poziomów zarówno mikro-, mezzo-, jak i makrospołecznych wzorów kultury. Można ująć je w formie krótkich tez:

1. Doświadczenie własnej cielesności przez jednostkę jest uzależnione od **znaczenia**, jakie ma dla pozycji społecznej jednostki (zawodowej) jej ciało.
2. Im większe znaczenie dla **pozycji społecznej** jednostki ma jej ciało, tym większym rygorom je poddaje i tym ostrzejszej ocenie (także samoocenie jednostki) ono podlega.
3. Im większe znaczenie dla **tożsamości** (np. zawodowej) jednostki ma ciało, tym większym rygorom je ona poddaje.
4. Jednostka dostosowuje swoje ciało do wymagań, jakie stawia przed nią **rola społeczna**, np. rola zawodowa. Dostosowanie to przebiega w trakcie interakcji, a także zawsze w odniesieniu do określonego kontekstu instytucjonalnego, organizacyjnego, grupowego czy też autodefinicji jednostki w jej roli.

5. Cieleśność jest doświadczana przez jednostki **odmiennie**, w charakterystyczny dla danego kontekstu społecznego sposób.

6. **Socjalizacja wtórna** do realizowania danej roli (np. zawodowej) jest niezbędna, aby rozpocząć nauczanie pracy poprzez ciało. Normy, zasady i wartości kultury danej grupy są podstawą podejmowania pracy poprzez ciało w ustalony w tej grupie sposób.

7. Jednostka pełni **aktywną rolę** w procesie konstruowania cieleśności zgodnego z wymaganiami społecznymi, ponieważ ciało jest obiektem, którego nie da się szczegółowo ograniczyć w ramach procedur czy też ujednolicić procesu nauczania z uwagi na jego indywidualny charakter.

8. Praca nad ciałem (np. adepta danego zawodu) ma charakter **kolektywny**, ponieważ nauczanie pracy poprzez ciało odbywa się pod okiem nie jednego, lecz najczęściej kilku mistrzów, a także w kontakcie z zespołami, z którymi adept realizuje swoje zadanie.

9. Praca poprzez ciało ma charakter **interakcji z obiektem działania** i jest dwukierunkowa. W procesie pracy specjalista uzyskuje informacje, a czasem „negocjuje” z obiektem działania. W tym celu używa on zmysłów, które w procesie socjalizacji zostały odpowiednio ukształtowane, aby dostarczać specjalistom potrzebnych informacji.

Na użytek koncepcji społecznego konstruowania cieleśności w obszarze roli zawodowej proponuję **siatkę pojęć**. Nie mają one charakteru uniwersalnego, lecz mam nadzieję, że będą użyteczne w opisie i analizie niektórych zjawisk z zakresu społecznego konstruowania cieleśności. Można je, przy wyczuleniu na informacje płynące z danych, zastosować do analizy badanych zjawisk. Poniżej przedstawiam każde z tych pojęć.

Perspektywy postrzegania ciała to różne sposoby przypisywania znaczeń ciału jako całości, konstruowane w procesie interakcji z innymi. Na perspektywy postrzegania ciała wpływ mają zarówno wzorce kultury na poziomie makro, jak i mezo, a także te przyjęte w danej grupie, np. zawodowej. Są one nabywane w procesie socjalizacji pierwotnej i wtórnej. Perspektywy postrzegania ciała są uwarunkowane sytuacyjnie. W zależności od tego, jaką rolę społeczną jednostka pełni lub w jakim kontekście społecznym wchodzi w interakcje, może w różny sposób postrzegać swoje ciało. Perspektywy postrzegania ciała można podzielić na trzy kategorie.

Ciało jako partner to perspektywa, zgodnie z którą jednostka postrzega swoje ciało jako pewnego rodzaju autonomiczny byt, który należy brać pod uwagę przy planowaniu działań oraz który kieruje się swą własną wolą, czasami sprzeczną z wolą jednostki, funkcjonujący według logiki niezależnej od jednostki. Działania podejmowane przez jednostki postrzegające swoje *ciało jako partnera* (mówiąc językiem teorii aktora-sieci pozaludzkiego aktora) to przede

wszystkim rozpoznawanie sygnałów wysyłanych przez ciało (różne rodzaje bólu, zmęczenie, rozluźnienie), a także negocjowanie działań podejmowanych poprzez ciało, np. poprzez sprawdzanie, czy dany wysiłek nie spotka się z negatywną reakcją. Ta perspektywa postrzegania ciała często wiąże się z używaniem sformułowań językowych, jakich w języku polskim używa się do określania działań ludzi takich jak: myśli, nie chce, wymyśla, daje mi, wie, przyzwyczajają się.

Ciało jako obiekt to perspektywa, w której jest ono przez jednostkę przekształcane zgodnie z wymogami społecznymi dotyczącymi wyglądu, niekoniecznie związanymi z wykonywaniem określonych zadań, np. zawodowych. Postrzeganie *ciała jako obiektu* jest związane z istnieniem społecznych wzorów piękna i fizycznej atrakcyjności lub też z subkulturowymi czy grupowymi wymogami związanymi z wizualizowaniem tożsamości grupowej jednostki.

Ciało jako narzędzie to z kolei postrzeganie i podejmowanie działań wobec ciała i poprzez ciało, jako cielesnej całości umożliwiającej realizowanie zadań. Ciało jako całość lub jego fragmenty są przez jednostkę traktowane instrumentalnie, jako umożliwiające realizowanie roli społecznej, np. zawodowej (por. Hirschhauer 1991). Ciało jako narzędzie wymaga od jednostki podejmowania określonych działań, opisanych poniżej jako *ostrzenie narzędzia* i *polerowanie narzędzia*, mających na celu dostosowanie go do społecznych wymagań roli. *Ciało jako narzędzie* wymaga nabycia przez jednostkę umiejętności jego odpowiedniej obsługi, wykorzystania jego możliwości, stosowania poprzez ciało innych narzędzi, a także wzajemnego dostosowywania go do ciał innych osób, z którymi jednostka współpracuje. Jednostka może swoje ciało traktować *jako narzędzie* nie całościowo, ale w konkretnych kontekstach społecznych, np. zawodowych. Zmiana w obrębie umiejętności używania ciała jako narzędzia jest zazwyczaj zamierzona i interpretowana pozytywnie. Dokonanie takiej zmiany odnośnie do własnego ciała jest jednym z doświadczeń, które przynoszą silne pozytywne emocje także dlatego, że idą za nimi zmiany w autodefinicji, którym towarzyszy duma (Sanders 2006: 283).

Ostrzenie narzędzia to wszelkie działania podejmowane przez jednostki w ramach ich roli społecznej, np. zawodowej czy związanej z hobby (sport, taniec), których celem jest jak najlepsze wyćwiczenie, przygotowanie ciała do realizacji zadania. Często w *ostrzeniu narzędzia* biorą udział inne osoby, np. nauczyciele, mistrzowie, którzy pomagają jednostce przekształcać *ciało-narzędzie* w pożądanym społecznie kierunku. Działania zmierzające w kierunku nauczania opanowania narzędzia, jakim jest ciało (np. uzyskania nowych umiejętności), stanowią w oczach innych (i samego siebie) dowód, że jednostka ma zdolności

samokontroli i w ten sposób ją uwiarygodnia (Sanders 2006: 288), zatem wpływa na jej społeczny status.

Polerowanie narzędzia to wszelkie działania podejmowane przez jednostki polegające na uzyskiwaniu odpowiedniego, zgodnego z wymaganiami roli wyglądu. Zjawisko to dotyczy głównie jednostek, które realizują swoje role społeczne związane z pracą poprzez ciało na Goffmanowskiej scenie, jak np. tancerze, dyrygenci, a nie w kulisach, jak neurochirurdzy. W interakcji z Innym, nawet będąc przez niego obserwowane, ciało reprezentuje historię jednostki, jej aktualny stan i pozwala przewidywać jej przyszłość (Charmaz, Roselfeld 2006: 39). Dlatego też, aby mieć wpływ na przebieg takiej niewerbalnej interakcji, jednostki starają się kształtować publiczny wizerunek swojego ciała na zgodny z wymaganiami roli. *Polerowanie narzędzia* ma na celu większe uwiarygodnienie jednostki w jej roli, może być związane z występem scenicznym.

Usamodzielnianie ciała to działania podejmowane przez jednostkę, zgodne ze społecznymi wymaganiami roli, które mają na celu spowodowanie, że niektóre sposoby posługiwania się ciałem przez tę jednostkę w celu realizacji zadania, np. zawodowego, będą się odbywały bez zaangażowania intelektualnego tej jednostki. Nie oznacza to, że będą one bezmyślne i automatyczne, ale że ciało nabędzie tak dużej wprawy i wcieli schemat ruchowy, że obmyślanie kolejnych jego elementów nie będzie potrzebne (por. Polanyi 1966; Jakubowska 2017). *Usamodzielnianie ciała* odbywa się poprzez wielokrotne wykonywanie tych samych działań lub ćwiczeń do nich przygotowujących, czasami pod okiem nauczyciela lub mistrza.

Interakcje z własnym ciałem to interakcje, w jakie jednostka wchodzi z własną cielesnością, jej elementami poprzez odczytywanie i interpretowanie sygnałów płynących z ciała. Na podstawie tych interakcji jednostka podejmuje decyzje dotyczące tego, jakie działania związane z pracą poprzez ciało powinna podjąć np. w odniesieniu do zarządzania ciałem. Umiejętność wchodzenia w *interakcje z własnym ciałem*, czyli takie, dzięki którym jednostka jest w stanie zinterpretować reakcje swojego ciała na dane okoliczności, np. intensywny trening, są efektem doświadczenia, a także socjalizacji wtórnej w danej grupie. Sposoby odczytywania sygnałów płynących z ciała mogą się różnić w zależności od tego, jaki jest kontekst społeczny, w którym jednostka działa. *Interakcje z własnym ciałem* mają znaczenie głównie w odniesieniu do *postrzegania ciała jako partnera* i *ciała jako narzędzia*.

Zarządzanie ciałem to działania podejmowane wobec ciała, których głównym celem jest efektywne wykorzystanie zasobów ciała, a także ich regeneracja i utrzymanie ciała w formie, która umożliwia podejmowanie działań związanych z realizacją roli społecznej (np. zawodowej) lub wykonywaniem określonego zadania. *Zarządzanie ciałem* może przyjmować

formę grupy działań, także wzajemnie od siebie zależnych lub wzmacniających działanie poszczególnych z nich lub bardziej sformalizowanej strategii (jak w przypadku planów dietetycznych i treningowych profesjonalnych sportowców). Im większe jest znaczenie ciała w realizowaniu określonej roli społecznej, konstruowaniu tożsamości jednostkowej lub grupowej, tym zarządzanie ciałem jest bardziej zinstytucjonalizowane, a miejsce jednostki w hierarchii grupowej jest bardziej uzależnione od efektywnego zarządzania ciałem. W *zarządzaniu ciałem* mogą być zaangażowane inne osoby, jak np. dietetycy czy trenerzy w przypadku wspomnianego profesjonalnego sportowca.

Nabywanie świadomości ciała jest to uzyskiwanie wiedzy o funkcjonowaniu ciała niezbędnej do realizowania zadań i ról społecznych, np. zawodowych; zauważanie i interpretowanie informacji pochodzących z ciała; świadomość dotycząca umiejscowienia ciała i jego części w przestrzeni, a także jego siły, zakresu ruchu, wyrazu emocjonalnego i innych cech.

Żarłoczność ról społecznych opartych na pracy poprzez ciało jest to proces polegający na stopniowym zawłaszczaniu przez tożsamość społeczną związaną z pracą poprzez ciało kolejnych sfer życia jednostki. Zjawisko to można porównać do hipertrofii tożsamości, z tym że *żarłoczność* wynika bezpośrednio z wymogu ciągłego doskonalenia przez jednostkę swojego ciała jako narzędzia pracy. Wymóg ten stanowi dążenie do doskonałości oraz do uzyskania cielesności działającej perfekcyjnie, zgodnie z wymaganiami działania głównego w danej roli społecznej. Uzyskanie perfekcyjnie działającej cielesności jest jednak niemożliwe, ponieważ ludzkie ciała różnią się od siebie, a wymagania np. technologiczne także ulegają zmianom. Proces *żarłoczności* może przebiegać różnie na różnych etapach kariery. Początkowo ma on bardziej intensywny przebieg, adept stara się jak najszybciej osiągnąć jak najwyższy stopień udoskonalenia swojego ciała. Na dalszych etapach kariery jednostka może podejmować działania mające na celu ograniczenie *żarłoczności*, np. gdy inne role społeczne stają się dla niej równie istotne jak rola związana z pracą poprzez ciało. Może się tak stać także w wyniku negatywnych doświadczeń wynikających z *żarłoczności*, np. skutków zdrowotnych.

Plany badawcze na przyszłość

Zaproponowana przeze mnie koncepcja społecznego konstruowania cielesności w obszarze roli zawodowej, a także opisana powyżej siatka pojęć, mają charakter propozycji teoretycznej, która może być pomocna w rozumieniu wpływu interakcji, grup, subkultury światów społecznych i innych czynników społecznych na kształtowanie ludzkiego ciała w kontekście realizowania roli zawodowej. W dalszych projektach badawczych, aktualnie w

badaniach nad **wykorzystaniem ciała w zawodzie tłumacza polskiego języka migowego**, planuję ją rozwijać, a także poszukiwać teoretycznych i metodologicznych możliwości i ograniczeń jej zastosowania. Badania, na podstawie których stworzyłam powyższą koncepcję, prowadzone były w konkretnych kontekstach kulturowych i organizacyjnych. Konteksty te nie są jedynie tłem działań neurochirurgów, dyrygentów orkiestrowych i ich zespołów. Jeden z ważniejszych wniosków z badań dotyczy tego, że działania składające się na pracę poprzez ciało są uzależnione od kultury, uwarunkowań organizacyjnych i reprodukowane przez kolejne pokolenia. Pomimo wykonywania podobnych zadań przez przedstawicieli badanych zawodów, w różnych kontekstach społecznych, np. o innej kulturze grupowej, hierarchii, stopniu dyskryminacji ze względu na wiek czy płeć, ich sposoby posługiwania się ciałem są nieco odmienne.

W świecie społecznym nauki jesteśmy socjalizowani do **dualistycznego paradygmatu poznawczego** (Mitterer 1996: VIII). Taki sposób myślenia o rzeczywistości to jednak jedynie rodzaj założenia pozwalającego na uporządkowanie rozumienia świata, w którym druga strona dyskursu służy m.in. do wzmacniania naszych argumentów (Mitterer 1996: 5). Zatem, przekładając ten sposób rozumowania na tematykę moich rozważań, im bardziej ciało ludzkie jest biologiczne, tym mniej jest społeczne. Im bardziej ciało ludzkie jest społeczne, tym mniej jest biologiczne. W mojej propozycji koncepcji teoretycznej pragnę wyjść poza tak ujęte dualistyczne rozumienie ciała, a przede wszystkim **odrzuć klasyczne rozróżnienie wytworów duszy i ciała** (np. podziału na prace fizyczne i umysłowe). Inne podziały, które zaznaczyły swoje piętno w socjologii, w tym w socjologii ciała, to natura vs. kultura, ciało vs. społeczeństwo, jednostka vs. grupa, technologia vs. społeczeństwo (Latour 1991).

Ciało biologiczne nie stanowi jednak zaprzeczenia ciała społecznego. Jako jednostki jesteśmy jednym i drugim, mamy jedno i drugie. Zajmując się społecznym aspektem ludzkiej cielesności, nie kwestionuję zatem jej biologicznego charakteru. Właśnie biologiczne wyposażenie naszego ciała staje się podstawą działań poprzez ciało i wobec ciała, jest także warunkiem istnienia kultury jako takiej. Ciało biologiczne i ciało społeczne to dwie odsłony fizycznej dyspozycji jednostki, a nie dualistyczne punkty przeciwstawne (Timmermans, Haas 2008: 659–676).

W prezentowanej monografii, ale także w szerszym planie badawczym, stoję **w kontrze do popularnego w zachodniej kulturze trendu indywidualistycznego** (Jacyno 2007), którego jedną z głównych tez jest to, że jednostka jest w stanie wszystko osiągnąć sama, jeśli tylko się postara i będzie ciężko pracować. W takiej perspektywie cała odpowiedzialność za rozwój zawodowy, przebieg kariery, jednostkowe wybory i porażki spada na jednostkę. Jak

pokazują wyniki moich badań, wszystkie z tych kategorii w odniesieniu do przedstawicieli badanych zawodów mają charakter kolektywny i są wynikiem interakcji, negocjowania, konfliktów.

Literatura cytowana w autoreferacie

- Anderson Leon (2006) "Analytic Autoethnography", *Journal of Contemporary Ethnography* 35(4): 373-395.
- Atkinson Paul (2006) "Opera and the embodiment of performance" [w:] *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*. Waskul, Dennis E., Vannini Phillip (red.) London, New York: Routledge.
- Becker Howard (1953) „Becoming a Marihuana User”, *American Journal of Sociology* 59: 235-243.
- Beresford E.B. (1991) "Uncertainty and the shaping of medical decisions", *Hastings Center Report*, 21(4): 6–11.
- Berger Peter L., Luckmann Thomas (1983) *Społeczne tworzenie rzeczywistości* Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bourdieu Pierre, Passeron Jean-Claude (1990) *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa, PWN.
- Bryant Anthony, Charmaz Kathy (2007) *The Sage Handbook of Grounded Theory*, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore: Sage.
- Bull Anna (2016) "Gendering the middle classes: the construction of conductors' authority in youth classical music groups", *Sociological Review*, 64(4): 855-871.
- Byczkowska Dominika (2006) "Solidarność zawodowa jako wynik socjalizacji wtórnej. Na przykładzie zawodu lekarza." *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 2(1).
- Byczkowska Dominika (2012) *Ciało w tańcu. Analiza socjologiczna* Łódź: Wydawnictwo UŁ.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2013) „Społeczne oblicza bólu – informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólowych.” *Studia Socjologiczne* 4(211): 165-192.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2014a) „Kryzys ciała- spojrzenie socjologiczne na proces fizjoterapii”, *Fizjoterapia. Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Fizjoterapii* 22(3): 49-66.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2014b) Zastosowanie autoetnografii analitycznej w badaniu społecznych aspektów doświadczania choroby. *Przegląd Socjologii Jakościowej* 10(3): 184–201.

- Byczkowska-Owczarek Dominika, Stempień Jakub Ryszard (red.) (2024) „Sociology of the body and sociology of sport - theoretical explorations” *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 90.
- Byczkowska-Owczarek Dominika, Kubczak Anna, Pawłowska Beata (2020) *Za drzwiami oddziału. Badania etnograficzne w szpitalu*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) “Sociology of the Body—Research Practice in Poland.” *Qualitative Sociology Review* 14(2): 6-11.
- Charmaz Kathy, Rosenfeld Dana (2006) “Reflections of the body, images of self: visibility and invisibility in chronic illness and disability” [w:] *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*, Waskul Dennis E., Vannini Phillip (red.), London, New York: Routledge.
- Clarke Adele (1990) “A social worlds research adventure. The case of reproductive science” [w:] *Theories of science in society*, Cozzens Susan E., Gieryn Thomas F. (red.) Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.
- Crossley Nick (2006) “The networked body and the question of reflexivity” [w:] *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*, Waskul, Dennis E., Vannini Phillip (red.), London, New York: Routledge.
- Downey Greg (2008) “Scaffolding imitation in Capoeira: Physical Education and Enculturation in an Afro-Brasilian Art”, *American Anthropologist*, 110(2): 204-213.
- Freidson Eliot (1989) “Theory and the Professions”. *Indiana Law Journal* 64(3): 423–432.
- Goffman Erving (2000) *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Goffman Erving (2006) *Rytuał interakcyjny*. Warszawa: PWN.
- Grantham Weronika, Płaszewski Maciej, Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) "Giving Voice to Young People: Evocative Autoethnography as a Method of Researching Personal Experiences Connected to Adolescent Idiopathic Scoliosis. A discursive article.". *Physiotherapy Review* 27(1): 5-14. doi:10.5114/phr.2023.123329.
- Hall Edward T. (1984) *Poza kulturą*, Warszawa: PWN.
- Harris Mark (red.) (2007) *Ways of Knowing: Anthropological Approaches to Crafting Experience and Knowledge*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- Hirschhauer Stefan (1991) “The manufacture of bodies in surgery.” *Social Studies of Science* 21: 279-319.
- Hochschild Arlie R. (2009) *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hughes Everett C. (1951) “Mistakes at Work”, *The Canadian Journal of Economics and Political Science / Revue canadienne d'Economie et de Science politique* 17(3): 320-327.
- Hughes Everett C. (1993) *The sociological eye. Selected papers*. Chicago: Aldine.

- Jacyno Małgorzata (2007) *Kultura indywidualizmu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jakubowska Honorata (2017) *Skill Transmission, Sport and Tacit Knowledge. A Sociological Perspective*. Abingdon: Routledge.
- Kacperczyk Anna (2005) „Zastosowanie koncepcji społecznych światów w badaniach empirycznych” [w:] *Konstruowanie jaźni i społeczeństwa. Europejskie warianty symbolicznego interakcjonizmu*. Hałas Elżbieta, Konecki Krzysztof T. (red.) Warszawa: Scholar
- Katz Pearl (1999) *The Scalpel's Edge: The Culture of Surgeons*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Knoblauch Hubert, Baer Alejandro, Laurier Eric, Petschke Sabine & Schnettler Bernt (2008) Visual Analysis. New Developments in the Interpretative Analysis of Video and Photography [30 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 9(3), Art. 14.
- Kolb Bettina (2008) Involving, Sharing, Analysing—Potential of the Participatory Photo Interview [37 paragraphs]. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 9(3), Art. 12.
- Konecki Krzysztof T. (1988) „Praca w koncepcji socjologii interakcjonistycznej.” *Studia Socjologiczne* 1(108): 225-245.
- Konecki Krzysztof T., Pawłowska Beata, Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) (2014) *Narzędzia i procedury zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza socjologiczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Konecki Krzysztof T. (2000) *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konecki Krzysztof T. (2010) Wywiad na podstawie filmów w badaniach praktyki jogi- na przykładzie badań cielesności i gestów w społecznym świecie praktyki jogi [w:] Leoński Jacek, Fiternicka- Gorzko Magdalena (red.) *Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński
- Latour Bruno (1991) “Technology is society made durable” [w:] *Sociology of Monsters: Essays on Power, Technology and Domination*, Law John (red.): 103–131, London: Routledge.
- Law John (1992) “Notes on the Theory of the Actor-Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity”, *Systems Practice* 5: 379-93.
- Marsh Henry (2016) *Po pierwsze nie szkodzić. Opowieści o życiu, śmierci i neurochirurgii*. Warszawa: WAB.
- Mauss Marcel (1973) *Socjologia i antropologia*. Warszawa: PWN.
- Merleau-Ponty Maurice (2001) *Fenomenologia percepcji*. Warszawa: Fundacja Aletheia.
- Mitterer Josef (1996) *Tamta strona filozofii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.

- O'Neill John (1985) *Five bodies: the human shape of modern society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Pietersen André J., Coetzee Jan K., Byczkowska-Owczarek Dominika, Elliker Florian, Ackermann Leane (2019) "Online Gamers, Lived Experiences, and Sense of Belonging." [w:] Jan K. Coetzee, Asta Rau and Magdalena Wojciechowska *Narrating the everyday. Windows on life in Central South Africa*. Bloemfontein: Sun Media.
- Polanyi Michael (1966) *The tacit dimension*. Garden City, New York: Doubleday & Company Incorporated.
- Sanders Clinton R. (2006) "Viewing the Body: Overview, Exploration and Extention" [w:] *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*, Dennis E. Waskul, Phillip Vannini (red.), London–New York: Routledge.
- Schütz Alfred (1976) "Making Music Together" w *Collected Papers II. Studies in Social Theory*, Arvid Brodersen (red.): 159-178. The Hague: Martinus Nijhoff.
- Segre Sandro (2020) "Schütz and Becker on making music together: A note on their respective contributions to the sociology of music", *Journal of Classical Sociology* 20(1): 64–79.
- Sennett Richard (2010) *Etyka dobrej roboty*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza.
- Ślęzak Izabela (2009) „Stawanie się poetą. Analiza interakcjonistyczno – symboliczna.”, *Przegląd Socjologii Jakościowej* 1(1): 1-167.
- Stanley Jason, Williamson Timothy (2001) "Knowing how", *The Journal of Philosophy* 98(8): 411–444.
- Stempień Jakub Ryszard, Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) (2024) „Sociology of the body and sociology of sport - research explorations" *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica*, 89.
- Strathern Marilyn (1999) "What Is Intellectual Property after", [w:] *Actor Network Theory and After*, John Law, John Hassard (red.), Oxford: Blackwell Publishers, 156–180.
- Strauss Anselm L. (1984) "Social worlds and their segmentation processes", *Studies in Symbolic Interactionism* 5: 123-159.
- Strauss Anselm L. (2012) "Transformacje tożsamości" [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, Kaźmierska Kaja (red.) Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Strauss Anselm L., Fagerhaugh Shizuko, Suczek Barbara, Wiener Carolyn (1982) "Sentimental Work in the Technologized Hospital" *Sociology of Health and Illness* 4(3): 254–278.
- Strauss Anselm L., Fauerhaugh Shizuko, Suczek Barbara, Wiener Carolyn (1997) *Social Organization of Medical Work*. New Brunswick, London: Transaction Publishers.
- Strauss Anselm, Corbin Juliet (1990) *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.

- Timmermans Stefan, Haas Steven (2008) "Towards a Sociology of Disease", *Sociology of Health and Illness*, 30(5): 659–676.
- Toffler Alvin (1986) *Trzecia fala*. Warszawa: PIW.
- Turner Ralph (2002) "Role taking: Process versus Conformity" [w:] *Human Behavior and Social Processes: An Interactionist Approach*. Rose Arnold M. (red.): n.p. Abingdon: Routledge.
- Wagner Izabela (2011) *Becoming Transnational Professional. Kariery i mobilność*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Waskul Dennis E., Vannini Phillip (2006) "Introduction. The body in symbolic interaction" [w:] *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body* w Waskul, Dennis E., Vannini Phillip (red.), London, New York: Routledge.

4.3. Pozostałe osiągnięcia naukowe w formie publikacji naukowych

Pozostały dorobek publikacyjny, który ukazał się od czasu uzyskania stopnia doktora w 2011 roku obejmuje między innymi artykuły naukowe przedstawione i omówione poniżej, które podzieliłam tematycznie na trzy grupy. W przypadku prac współautorskich załączam oświadczenia dotyczące wkładu poszczególnych współautorów.

4.3.1 Socjologia tańca

Moje zainteresowanie socjologią ciała rozpoczęło się w trakcie prowadzenia badań w środowisku tancerzy towarzyskich. Zajmowałam się wówczas także socjologią tańca, w tym zagadnieniami z perspektywy mikrospołecznej, związanymi z interakcjami społecznymi w relacjach w parze tanecznej, a także pomiędzy trenerami i tancerzami, np. w odniesieniu do przekazywania wiedzy i umiejętności tanecznych. Drugim zagadnieniem, jakie mnie interesowało, był taniec jako element kultury, jego powiązania z założeniami kultur tradycyjnych, religią, legendami i sposobami ich przekazywania w społeczeństwach sprzed ery pisma. Innym problemem podejmowanym w jednym z artykułów tej serii jest zjawisko tańca, w tym przypadku Butoh, jako formy działania kontrkulturowego, buntu.

Taniec towarzyski interesował mnie także jako działanie po pograniczu sportu i sztuki. W artykule *Performing on the Boundary of Art and Sport: The Case of Competitive Ballroom Dancers* pokazuję, jak ciągle działanie na granicy dwóch światów, sztuki i sportu, oraz godzenie sprzecznych wymagań wpływa na perspektywy dotyczące ciała, sposób jego użytkowania i zmiany fizyczne. Opierając się na przykładach z tej dziedziny, przedstawiam jak rywalizacja, używanie przedmiotów, wygląd, emocje i charyzma są tworzone społecznie,

aktywnie rekonstruowane poprzez interakcje społeczne i kształtowane przez zasady instytucjonalne. Omawiam, w jaki sposób kontekst społeczny tych działań, który jest kształtowany przez instytucjonalizację, wysoką konkurencję i estetykę wyższych klas społecznych, powoduje specyficzne podejście do ciała: traktowanie go jako skutecznego narzędzia do uzyskania statusu społecznego. Wnioski obejmują ustalenie, że taniec towarzyski wiąże się z bezpośrednim ucieleśnieniem norm kulturowych i podporządkowaniem ciała ludzkiego ideom klas burżuazyjnych [plik z treścią artykułu w załączeniu].

Z kolei w artykule *Body and Social Interaction—The Case of Dance. Symbolic Interactionist Perspective* przedstawiam na przykładzie tańca użyteczność perspektywy teoretycznej symbolicznego interakcjonizmu w badaniach nad ludzkim ciałem. Pokazuję, jak jej założenia odnoszą się do ludzkiego ciała, a także wyjaśniam, w jaki sposób ucieleśniane są podstawowe pojęcia tej perspektywy teoretycznej — jaźń, rola społeczna, tożsamość, działanie, interakcja. Przedstawiam nieoczywistą obecność ciała w klasycznych dziełach George'a H. Meada, Anselma Straussa, Howarda Beckera, Ervinga Goffmana, a także w nowszych, takich jak Bryan Turner, Ken Plummer i Loïc Wacquant. Opisuję również polski wkład w tę dziedzinę, w tym badania nad niepełną sprawnością, sportem, pracą seksualną, jogą, wspinaczką, relacjami między zwierzętami i ludźmi, socjalizacją młodych aktorów i aktorek, nieheteronormatywnym macierzyństwem i socjalizacją dzieci w sporcie i tańcu. W studium przypadku opartym na badaniach nad tancerzami towarzyskimi pokazuję, jak można powiązać teoretyczne wymagania symbolicznego interakcjonizmu z doświadczaniem fizycznego ciała. Przedstawiam związek pomiędzy procesualnym charakterem ciała, perspektywą symbolicznego interakcjonizmu i metodologią teorii ugruntowanej [plik a treścią artykułu w załączeniu].

Byczkowska-Owczarek Dominika (2020) “Body and Social Interaction—The Case of Dance. Symbolic Interactionist Perspective.” *Qualitative Sociology Review*, 16(4): 164-179. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.16.4.10>

Byczkowska-Owczarek, D. (2020) „Dance as a Sign: Discovering the Relation Between Dance Movement and Culture”, *Kultura i Społeczeństwo*, 63(3): 63-74. doi: 10.35757/KiS.2019.63.3.4

Byczkowska-Owczarek Dominika (2019) “Performing on the Boundary of Art and Sport: The Case of Competitive Ballroom Dancers”. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 55(3): 369–392 <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.3.471>

Byczkowska-Owczarek Dominika (2015) „Socjologia i taniec. Poszukiwanie znaczeń w ruchu”. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 16 (1): 23–37.

4.3.2 Socjologia ciała

Moje prace w zakresie socjologii ciała obejmowały w ostatnim czasie integrację środowiska badaczy zajmujących się tą subdyscypliną, a także refleksję nad jej stanem i rozwojem w ostatnich dekadach w Polsce, oraz możliwością działań badawczych we współpracy z przedstawicielami innych subdyscyplin (we współpracy z drem Jakubem R. Stempniem). W okresie po uzyskaniu tytułu doktora, a także po powrocie z urlopu macierzyńskiego interesowały mnie zagadnienia ciała chorego, przede wszystkim w kontekście doświadczania bólu i jego społecznych uwarunkowań, jak również przeżywania kryzysu ciała i procesu fizjoterapii.

W artykule zatytułowanym *Spoleczne oblicze bólu – informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólowych* przedstawiłam różnorodne czynniki mające wpływ na odczuwanie, interpretację i reakcje na ból wśród członków różnych kultur i grup społecznych. Poprzez publikację tekstu chciałam zaprezentować zjawisko bólu z perspektywy nauk społecznych. Wnioski zawarte w tekście koncentrują się wokół negocjowalności i nienegocjowalności doznań bólowych, ich medykalizacji, wpływu socjalizacji na sposoby interpretacji i radzenia sobie z bólem w różnych grupach społecznych. Artykuł ma charakter teoretyczny, jest oparty głównie na analizie literatury podejmującej tematykę bólu z perspektywy socjologicznej, psychologicznej i antropologicznej. W tekście przytaczam także fragmenty wniosków z prowadzonych przeze mnie badań [plik z treścią artykułu w załączeniu].

W pracy *Girls in Football, Boys in Dance. Stereotypization Processes in Socialization of Young Sportsmen and Sportswomen* we współpracy z dr hab. Honoratą Jakubowską, prof. UAM zestawiliśmy wyniki badań dotyczących działań w społecznym świecie tańca towarzyskiego oraz prowadzonych wśród kobiet uprawiających sport. Przeanalizowałyśmy zjawisko stereotypizacji chłopców i dziewcząt aktywnych w niestereotypowych aktywnościach ruchowych. W tekście opisałyśmy znaczenie roli rodziców w odtwarzaniu lub kwestionowaniu stereotypowych ról płciowych. Wynikiem naszych analiz był opis strategii, którym poddawane są dzieci uczestniczące w niestereotypowych dla swoich płci sportach. Obejmują one: stereotypizację, destereotypizację, pozorną destereotypizację i ukrytą stereotypizację. Omówiłyśmy również korzyści płynące z uczestnictwa w niestereotypowych sportach, w

szczegółności pod względem korzyści społecznych i psychologicznych [pliki z treścią artykułu oraz oświadczenie dotyczące podziału pracy pomiędzy autorkami w załączeniu].

W monografii *Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych* zawarłam dwa rozdziały. W pierwszym z nich, zatytułowanym *Ciało i socjologia*, omawiam obszary zainteresowania socjologii ciała przedstawione w monografii, w podziale na jej poszczególne części. Prezentuję pokrótce dorobek badaczy i uczonych, których prace miały największy wpływ na kształtowanie się socjologicznej refleksji nad ludzką cielesnością, a także na powstanie subdyscypliny socjologii ciała, m.in. Kartezjusza, Michela Foucault, Norberta Eliasa, Marcela Maussa, Ervinga Goffmana, Zygmunta Baumanna czy Mary Douglas. Przedstawiam współczesne koncepcje socjologii ciała, ze szczególnym uwzględnieniem pracy „ojca” tej subdyscypliny, Bryana S. Turnera- *The Body and Society. Explorations in Social Theory*. Opisuję także dorobek polskich badaczy zajmujących się socjologią ciała i zagadnieniami pokrewnymi. Rozdział ten traktuję jako opis kontekstu, w którym prowadzone są badania w obrębie socjologii ciała, także w Polsce oraz pewnego rodzaju podsumowanie dorobku subdyscypliny.

W drugim rozdziale, *Ciało i praca*, podejmuję problem relacji pomiędzy ciałami jednostek a sytuacją społeczną pracy. Ponieważ stanowiska pracy, warunki zatrudnienia, miejsca pracy i tożsamości zawodowe zyskują na znaczeniu we współczesnych społeczeństwach, warto zwrócić uwagę na fakt, że pracownicy są ucieleśnionymi aktorami społecznymi. Ich zdrowie i bezpieczeństwo zależą od działań w miejscu pracy w wymiarze indywidualnym, makrospołecznym, a nawet globalnym. Przedstawiam zagadnienia dotyczące ciała człowieka w sytuacji pracy, omawiam relację między ciałem a pracą w socjologii, w tym badania z czasów epoki przemysłowej, które prowadzili m.in. Karl Marx czy Max Weber, oraz osiągnięcia badań nad relacjami w miejscu pracy. Przedstawiam również sposób, w jaki problematykę ciała w kontekście pracy podejmowali klasycy, w tym prace Michela Foucault, Pierre’a Bourdieu, Maurice’a Merleau-Ponty’ego, Ervinga Goffmana i Anselma Straussa, a także antropologa Marcela Maussa i badacza pracy zawodowej Richarda Sennetta. W dalszych częściach rozdziału zgłębiam niektóre szczegółowe pojęcia i kluczowe koncepcje dotyczące relacji ciała i pracy w teoriach i badaniach socjologicznych, m.in. ciało przemysłowe. Kwestie płci i pracy przedstawiam w kontekście socjologii ciała, w tym w perspektywie historycznej z naciskiem na zawody „męskie” i „żeńskie”. Zajmuję się również zagadnieniami związanymi z pracą seksualną, pracą reprodukcyjną, pracą emocjonalną czy konstruktywistyczną naturą przepisów BHP. Poruszam także kwestie pracy w zawodach związanych z pracą z ciałem, np.

fryzjerów, instruktorów fitness, dentystów, opiekunów, lekarzy, pielęgniarek, sprzątaczy czy terapeutów [plik z treścią obu rozdziałów znajduje się w załączeniu].

Stempień, Jakub R., Byczkowska-Owczarek, Dominika (2024) „O możliwościach wzajemnych inspiracji subdyscyplin socjologicznych. Przykład socjologii ciała i socjologii sportu”. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica*, (89): 5–17.
<https://doi.org/10.18778/0208-600X.89.01>

Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) „Ciało i socjologia” [w] Byczkowska-Owczarek D. (red.) „Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych”, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-297-2, e-ISBN: 978-83-8331-298-9

Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) „Ciało i praca” [w] Byczkowska-Owczarek D. (red.) „Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych”, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-297-2, e-ISBN: 978-83-8331-298-9

Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) “Sociology of the Body—Research Practice in Poland.” *Qualitative Sociology Review* 14(2):6-11. <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.01>.

Jakubowska Honorata, Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) “Girls in Football, Boys in Dance. Stereotypization Processes in Socialization of Young Sportsmen and Sportswomen.” *Qualitative Sociology Review* 14(2):12-28.
<http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.02>.

Byczkowska-Owczarek Dominika (2014) „Kryzys ciała- spojrzenie socjologiczne na proces fizjoterapii”, *Fizjoterapia. Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Fizjoterapii*. 22(3): 49-66.

Byczkowska-Owczarek Dominika (2013) „Społeczne oblicza bólu – informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólowych.” *Studia Socjologiczne* 4(211): 165-192.

Byczkowska-Owczarek Dominika, Honorata Jakubowska (2015) (red.) „Ciało – zapis społecznej wiedzy i doświadczeń”. *Studia Socjologiczne* 3(218): 171-240.

4.3.3 Metodologia badań jakościowych

Dużą wagę w mojej pracy naukowej przykładam do kwestii metodologicznych, w tym do rozwoju technik jakościowych. Z uwagi na interesujące mnie zagadnienia ludzkiej cielesności, napotykałam różnorodne trudności w dostępie do danych (m.in. w werbalizacji wiedzy i doświadczeń cielesnych). Poszukiwałam zatem rozwiązań metodologicznych pozwalających wyjść poza te ograniczenia. Jedną z nich jest technika autoetnografii analitycznej, którą stosowałam w moich badaniach nad tańcem i nad ciałem w kryzysie, jak również w praktyce dydaktycznej. W artykule *Sociology of the Body—Teaching Embodied Approach through Autoethnography* wspólnie z dr hab. Honoratą Jakubowską, prof. UAM, omówiliśmy i przeanalizowaliśmy przykładowy proces nauczania metodologii w badaniach nad ciałem w oparciu o ucieleśnioną praktykę (*embodied practice*) z wykorzystaniem autoetnografii analitycznej. Przedstawiliśmy także zjawisko przewrotu somatycznego w naukach społecznych, technikę autoetnografii analitycznej oraz przeanalizowaliśmy raporty autoetnograficzne przygotowane przez osoby studiujące szczególnie pod kątem korzyści, jakie mogą one przynieść w procesie edukacyjnym, oraz trudności, jakie mogą spowodować. Jako najcenniejsze korzyści płynące z takiego sposobu nauczania wskazałyśmy: podnoszenie wrażliwości metodologicznej, umiejętność łączenia ucieleśnionego doświadczenia i wiedzy z koncepcjami teoretycznymi, samoświadomość w kategoriach procesów społecznych, ale także wcielanie w życie perspektywy ucieleśnienia w naukach społecznych. Jako kontekst przedstawiliśmy sposoby nauczania socjologii ciała w Polsce i jej status na polskich uczelniach [pliki z treścią artykułu oraz oświadczenie dotyczące podziału pracy pomiędzy autorkami w załączeniu].

Zagadnienie autoetnografii analitycznej omawiam również w artykule *Zastosowanie autoetnografii analitycznej w badaniu społecznych aspektów doświadczania choroby*. Koncentruję się na społecznych uwarunkowaniach doświadczania choroby, niesprawności i bólu. W artykule prezentuję metodę autoetnografii, lecz skupiam się głównie na praktyce badawczej oraz wskazówkach i wątpliwościach dotyczących wykorzystania tej techniki. W tekście prezentuję dwa badania autoetnograficzne, których autorzy doświadczali poważnej, zagrażającej życiu choroby. Na ich podstawie wskazuję najważniejsze cechy, jakie powinno posiadać badanie autoetnograficzne: teoretyczna i metodologiczna dyscyplina, wgląd we własne doświadczenia, przeżycia oraz szczerść i otwartość. W ostatniej części tekstu prezentuję niektóre wątki wykorzystane w moich własnych badaniach autoetnograficznych oraz wskazuję zalety i zagrożenia, a także praktyczne wskazówki związane ze stosowaniem autoetnografii jako metody i techniki badawczej [plik z treścią artykułu w załączeniu].

Z kolei w artykule *The Analytical Procedures of Grounded Theory Methodology in Research on the Human Body* omówiłam zastosowania metodologii teorii ugruntowanej (MTU) w badaniach społecznych nad ludzkim ciałem. W oparciu o przykłady z własnych badań opisałam, w jaki sposób procedury MTU umożliwiają badaczowi osadzenie ciała fizycznego w zjawiskach i procesach społecznych. Wnioski obejmują omówienie konkretnych procedur, które umożliwiają utrzymanie zarówno dyscypliny metodologicznej, jak i elastyczności, która jest niezbędna do badania tak trudnego zjawiska, jakim jest ludzkie ciało [plik z treścią artykułu w załączeniu].

Grantham Weronika, Płaszewski Maciej, Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) "Giving Voice to Young People: Evocative Autoethnography as a Method of Researching Personal Experiences Connected to Adolescent Idiopathic Scoliosis. A discursive article.". *Physiotherapy Review* 27(1): 5-14. doi:10.5114/phr.2023.123329.

Byczkowska-Owczarek Dominika (2019) "The Analytical Procedures of Grounded Theory Methodology in Research on the Human Body". *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 15(3): 56–69. <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.15.3.04>

Byczkowska-Owczarek Dominika, Jakubowska Honorata (2018) "Sociology of the Body—Teaching Embodied Approach through Autoethnography." *Qualitative Sociology Review* 14(2):152-64. <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.09>

Byczkowska-Owczarek Dominika, Jakubowska Honorata (2015) „Badanie doświadczania ciała, jako wyzwanie metodologiczne”. *Studia Socjologiczne* 3(218): 171-172.

Byczkowska- Owczarek Dominika (2014) “Researcher’s personal experiences as a method of embodiment research”. *Hexis. Theory, Society & Culture* 1(1): 11-18.

Byczkowska- Owczarek Dominika (2014) „Zastosowanie autoetnografii analitycznej w badaniu społecznych aspektów doświadczania choroby”. *Przegląd Socjologii Jakościowej* 10(3): 184–201.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Moja naukowa aktywność ponad ośrodkowa skupiała się w ostatnich latach głównie na rozwijaniu subdyscyliny mojej specjalizacji – socjologii ciała. Wielokrotnie i z pozytywnym skutkiem organizowałam Wirtualne Seminaria Socjologii Ciała (2020-2024) w imieniu Sekcji Socjologii Ciała PTS (której jestem współzałożycielką) oraz we współpracy z Oddziałem Wrocławskim, Łódzkim, czy Sekcją Socjologii Pracy PTS. Organizowałam i współorganizowałam także konferencje dotyczące tej tematyki (w 2016 r i w 2023 r.). Ich efektem były wspólnie i samodzielnie przygotowywane publikacje numerów tematycznych czasopism oraz artykułów (Byczkowska-Owczarek, Stempień 2024; Stempień, Byczkowska-Owczarek 2024; Byczkowska-Owczarek 2018).

Doświadczenie międzynarodowe zdobywałam najpierw poprzez uczestnictwo w konferencjach naukowych, m.in. w Neapolu, Lizbonie, Turynie czy Lund. Zarówno moje osobiste obowiązki rodzinne, jak i sytuacja popandemiczna spowodowały, że nie brałam udziału w stażach zagranicznych, ale skupiałam się na innych sposobach współpracy międzynarodowej. Zaliczyć do nich można przygotowanie publikacji wraz z badaczami z RPA i Holandii (Pietersen, Coetzee, Byczkowska-Owczarek, Elliker, Ackermann 2019), udział w konferencji online (Qualitatives Conference, London, Kanada 2021), wspólne przygotowywanie wniosku projektowego CREATIVE do COST Association pod kierunkiem Micol Pizzolati (Uniwersytet w Bergamo, Włochy) oraz wykład na zaproszenie w ramach polsko-mongolskiego seminarium online "Wisen up and reach out: Unlocking Sociology" (17.05.2023). Wykonywałam także wielokrotnie recenzje tekstów naukowych na potrzeby takich czasopism jak *Journal of Organizational Change Management*, *Sociological Theory* i *Journal of Contemporary Ethnography*. Pełnię również rolę redaktorki ds. recenzji książek w międzynarodowym czasopiśmie *Qualitative Sociology Review*.

W wyniku wyjazdów w ramach programu Erasmus + nawiązałam stałą współpracę z Uniwersytetem Karola w Pradze oraz Uniwersytetem Witolda Wielkiego w Kownie. Współpraca ta polega na organizowaniu wspólnych programów wyjazdowych (Blended Intensive Programme), a także zaowocowała warsztatem prowadzonym na zaproszenie organizacji non profit Fresh Eye („Image versus Digitalized Bodies”, 2.05.2023, Praga, Czechy).

Prowadziłam samodzielnie kilka projektów badawczych z zakresu socjologii ciała, finansowanych w ramach różnorodnych programów oferowanych przez uczelnię macierzystą, w tym:

- *Praca poprzez ciało w zawodzie tłumacza polskiego języka migowego- ciało jako narzędzie profesjonalnego zapośredniczenia interakcji*. Lata 2023-2025.
- *Batutą i skalpelem. Praca zapośredniczona poprzez ciało. Wiedza specjalistyczna i umiejętności cielesne w pracy neurochirurgów i dyrygentów orkiestrowych*. Rok 2020.
- *Społeczne konstruowanie cielesności. Kulturowe, interakcyjne i grupowe uwarunkowania ciała w kryzysie*. Lata 2013-2014.
- *Społeczne konstruowanie cielesności. Analiza interakcjonistyczna działań w społecznym świecie tańca*. Lata 2011-2012.

W trakcie mojej pracy badawczej podejmowałam się udziału w projektach niezwiązanych z socjologią ciała, ale dających możliwość rozwoju naukowego na innych polach. Do takich projektów mogę zaliczyć przede wszystkim prowadzony przez Fundację Instytut Spraw Publicznych „Ujawnienie mechanizmów lobbingu na szczeblu samorządu terytorialnego” (2009-2010) oraz „Społeczne i organizacyjne uwarunkowania konstruowania procedur Zarządzania Zasobami Ludzkimi we współczesnych organizacjach biznesowych” pod kierownictwem prof. dr hab. Krzysztofa T. Koneckiego realizowany w latach 2010-2012, finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne:

Od początku pracy w UŁ prowadziłam zajęcia dydaktyczne m.in. na kierunkach socjologia, ekonomia, biologia, finanse i rachunkowość, praca socjalna, produkcja teatralna i organizacja widowisk i innych. Do prowadzonych przeze mnie przedmiotów zaliczyć można:

- przedmioty ogólnosocjologiczne: Socjologia organizacji, Podstawy komunikacji społecznej, Podstawy socjologii, Socjologia, Socjologia działań i procesów ekonomicznych, Dynamika zmian współczesnego społeczeństwa polskiego;
- z zakresu socjologii ciała: Praktyki cielesne w perspektywie socjologicznej - medycyna, praca, odżywianie, Sociology of the body, Sztuka, taniec, ciało, Dance and Body the Sociological Perspective;

- z obszaru stosowanych nauk społecznych: Public Relations, Promocja wydarzeń i instytucji kultury, Kuratorstwo i promocja sztuki - PR i marketing sztuki, Techniki komunikacji i perswazji w promocji i marketingu kultury, Multikulturowość w biznesie, Komunikacja perswazyjna i nowoczesne narzędzia marketingowe - reklama, marketing, media społecznościowe, Komunikowanie i negocjacje w organizacjach, Lobbying i praktyka Public Relations, warsztat pracy z ciałem i głosem na Podyplomowym Studium „Coaching i mentoring organizacyjny” oraz Podyplomowym Studium „Wspierania Relacji Międzyludzkich – Life Coaching”;

- w języku angielskim, także dla studentów zagranicznych: Public Relations, Public Relations and social media for non-profit organizations, Communication in organizations, Negotiations, Methods and Instruments of Marketing Communication, Communication with organizational environment.

Byłam także promotorką osiemnaściorga studentów i studentek w ramach seminarium licencjackiego „Ciało w kontekstach społecznych”. W latach 2011-2024 byłam recenzentką łącznie ponad trzydziestu prac licencjackich i magisterskich. Dotychczas nie prowadziłam seminarium magisterskiego, ponieważ w IS UŁ przyjęto zasadę, że są one prowadzone przez doktorów habilitowanych.

Dydaktyczny aspekt mojej pracy zawsze miał dla mnie duże znaczenie. Starłam się rozwijać warsztat dydaktyczny poprzez udział w szkoleniach:

- *Metodyka kształcenia studentów z niepełnosprawnościami*, 18.02.2022 r., prowadząca dr Joanna Sztobryn-Giercuszkiewicz.
- *Zarządzanie wielokulturowością*, 18 lutego 2021 r., prowadząca dr Joanna Frączek-Broda.
- *Aktywizujące metody w kształceniu online*. Szkolenie online organizowane przez Komisję ds. Doskonalenia Dydaktyki UŁ, 29 września 2020.
- *Narzędziownia Trenera Nauki*. Szkolenie prowadzone przez dr Justynę Małkuch-Świtalską. Kwiecień 2019.
- *Trener Nauki*. Szkolenie prowadzone przez dr Justynę Małkuch-Świtalską. Marzec 2018.
- *Instant Influence*, szkolenie prowadzone przez Vision Consulting Group, 26 stycznia 2017 r. w Warszawie.
- *CoachWise Coaching Essentials*, szkolenie prowadzone przez Coaching Center w dniach 22-23 listopada 2013 r. w Łodzi.

- *Transforming Communication TM*, szkolenie prowadzone przez PERŁA Szkolenia i Coaching Małgorzata Klimczyk, 15/16.02. oraz 15/16.03. 2014 r.
- Warsztat podstawowy: *Komunikacja bez przemocy*. 7.11. 2015 r., Magdalena Sendor, Łódź

Najważniejsze z nich to szkolenia w ramach nabywania kompetencji Trenera Nauki, które odbyłam w latach 2018-2019 i które skutkowały nie tylko wprowadzeniem nowych metod dydaktycznych w mojej pracy, ale także moim zaangażowaniem w prace Stowarzyszenia Rozwoju Karier Doktorantów i Doktorów PolDoc w charakterze członkini zarządu od 2019 do 2024 roku. W jego ramach od 2019 do 2022 roku prowadziłam szkolenia *pro publico bono*, mające na celu zwiększenie kompetencji miękkich i umiejętności związanych z publikowaniem w czasopiśmie wśród doktorantów polskich uczelni.

Kompetencje dydaktyczne rozwijałam także w przedsięwzięciach międzynarodowych podczas wyjazdów dydaktycznych w ramach programu Erasmus + (Iasi, Rumunia- 2012 rok, Kowno, Litwa- 2021 rok, Praga, Czechy- 2021, 2022 i 2023 rok). Kontakty z Uniwersytetami w Kownie i Pradze zaowocowały współpracą partnerską z UŁ w ramach Blended Intensive Programme, który wraz z dr Magdaleną Wojciechowską (IS UŁ) zorganizowałyśmy jako pierwszy w UŁ w 2023 roku. Autorski program dydaktyczny zatytułowany *Qualitative Field Research Intercultural Ethnography—Customs, Beliefs, and Everyday Practices in the Kashubia. Data Collection, Analysis, and Collaborative Exchanges Region* obejmował wykłady z zakresu metodologii badań terenowych (online oraz w trakcie mobilności), a także praktyczne wizyty badawcze w instytucjach kulturalnych regionu Kaszub. Ponownie, w 2024 roku, zorganizowałyśmy wraz z dr Magdaleną Wojciechowską Blended Intensive Programme, także a partnerami z Czech i Litwy, tym razem oferując autorski program dydaktyczny zatytułowany *Qualitative Field Research Łódź—Post-Industrial City. Ethnography and Mapping of Urban Revitalization Data Collection, Analysis, and Collaborative Exchanges*. Obejmował on podobne treści merytoryczne w odniesieniu do procesu rewitalizacji miasta na przykładzie Łodzi. Oba te programy umożliwiły zapoznanie studentów z wielu krajów pochodzenia (m.in. Czechy, Litwa, Słowacja, Ukraina, Rosja, Nigeria, Iran) z dorobkiem polskiej socjologii jakościowej, metodologii badań społecznych i kultury naszego kraju.

Efektem współpracy z Uniwersytetem Witolda Wielkiego w Kownie, był staż naukowy jednej z doktorantek tego uniwersytetu w Instytucie Socjologii UŁ, w okresie od marca do maja 2024 r., w którym pełniłam rolę mentorki. Indywidualny program stażu obejmował konsultacje w kwestii metodologii badań jakościowych, w szczególności terenowych, w środowiskach o utrudnionym dostępie badacza (instytucje zajmujące się rehabilitacją osób uzależnionych) oraz

umożliwienie przeprowadzenia badań w Polsce w celu wzbogacenia wniosków w pracy doktorskiej.

W roku 2017 podjęłam współpracę dydaktyczno-naukową z University of the Free State, Bloemfontein, RPA, polegającą na konsultowaniu i recenzowaniu prac magisterskich.

Brałam także aktywny udział w pracach Szkół Letnich, organizowanych przez Uniwersytet Łódzki:

- UniLodz SDNS Summer School of Social Research Methods, 31.08.2022. Prowadzenie warsztatu (wraz z dr Magdaleną Wojciechowską) „Grounded Theory Research”.
- The 17th EkSoc International Summer School at the Faculty of Economics and Sociology, University of Lodz. 31.01-11.02.22. Wykład “Human body- multicultural perspective with a pinch of the pandemic”.
- Summer School 2019. Social and economic aspects of multiculturalism in European Union on the example of Łódź. 10.07.2019 r. Wykład “Body- multicultural perspective”.

Prowadziłam również warsztaty zatytułowane „Analiza danych w metodologii teorii ugruntowanej” w ramach 7 Letniej Szkoły Analizy Danych i Metod Jakościowych (5-7.09.2024, online).

Ponadto prowadziłam wykłady na zaproszenie instytucji w Polsce i zagranicą:

- Wykład na zaproszenie: "Neurosurgeons without anaesthesia - the profession under the magnifying glass of ethnology". Uniwersytet Medyczny w Łodzi, SKN Socjologii z medycyną, 15.03.2024.
- Wykład na zaproszenie: „Ciało okiem socjologa”, Uniwersytet Medyczny w Łodzi, SKN Socjologii z medycyną. 23.11.23.
- Wykład na zaproszenie: The human body through the eyes of a sociologist na "Wisen up and reach out: Unlocking Sociology" webinar. University of Lodz and National University of Mongolia. 17.05.2023 11:30-13:00 online.
- Warsztat na zaproszenie: Image versus Digitalized Bodies, 2.05 2023, Non-profit organization Fresh Eye, Praga, Czechy.
- Rozmowa w ramach cyklu spotkań SocjoPercepcja w Recepcji pt. "Co taniec robi z człowiekiem!?", prowadzona przez dr hab. Ewę Banaszak (Uniwersytet Wrocławski), 19.01.2020, Wrocław.
- Wykład na zaproszenie: Uniwersytet Rzeszowski, 24.01.2013, „Ciało, taniec i procesy społeczne”.

Osiągnięcia organizacyjne

Podejmowane przeze mnie działania organizacyjne miały zazwyczaj charakter ułatwiający dostęp do nauki, jej popularyzację i umiędzynarodowienie. Od początku pracy w UŁ brałam udział w komitetach organizacyjnych konferencji naukowych, grup tematycznych na Zjazdach Socjologicznych czy organizowałam wydarzenia popularyzujące naukę. Poniżej wymieniam najważniejsze z nich:

- Warsztaty popularnonaukowe „Jak widzimy ludzkie ciało? Warsztat Klubu Myślowego „MEMO”, Mediateka Memo, 24.01.25, Łódź, „Odkrywamy ludzkie ciało w kontekstach społecznych”, Łódzka Noc Naukowców, 27.09.2024, EC1, Łódź,
- Współorganizatorka konferencji (wraz z dr Jakubem Ryszardem Stempniem IS UŁ) „Socjologia ciała i socjologia sportu. Stan badań i wzajemne inspiracje”, 16-17.11.23, Instytut Socjologii, Uniwersytet Łódzki.
- Członkini Rady Programowej XVIII Zjazdu Socjologicznego i organizatorka grupy tematycznej „Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielania”, Warszawa- SGGW i UW, 14-17.09.2022.
- Współorganizatorka konferencji: The VIIIth Conference of the European Society for the Study of Symbolic Interaction, Studying Everyday Life: Generic Dimensions of Interactionist Inquiry, Poland – Łódź, 4-8.07.2017.
- Organizatorka konferencji „Socjologia ciała w Polsce. Stan subdyscypliny, jej perspektywy i wyzwania”. 16-17 czerwca 2016 r., Uniwersytet Łódzki.
- Członkini zespołu organizacyjnego: Transdyscyplinarne Seminarium Badań Jakościowych. Łódź, 10-12 czerwca 2013.
- Koordynatorka Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ ds. XII Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki organizowane we współpracy z Łódzkim Towarzystwem Naukowym 16-23 kwietnia 2012.
- Współorganizatorka (wraz z dr Anną Kacperczyk) grupy tematycznej „Ciało w przestrzeni publicznej”. XIV Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny „Co się dzieje ze społeczeństwem” Kraków, 8-11 września 2010.
- Główna organizatorka konferencji „Z mowy obcej do polskiej i z powrotem. Tłumaczenia książek socjologicznych - jakość, problemy, wyzwania...” organizowanej przez ZG PTS, Instytut Socjologii UŁ oraz Katedrę Socjologii Organizacji i Zarządzania IS UŁ, 27-28 maja 2010.

- Główna organizatorka międzynarodowej konferencji 4th Midterm Conference: Teaching Qualitative Methods organizowanej przez Katedrę Socjologii Organizacji i Zarządzania IS UŁ oraz przez ESA QM RN 20, 15-17 Września 2008, Uniwersytet Łódzki.

Bardzo ważnym osiągnięciem, z mojego punktu widzenia, było powołanie w 2019 roku przez grupę socjologów i socjolożek Sekcji Socjologii Ciała Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, której mam od tego czasu przyjemność przewodniczyć. Sekcja działa aktywnie, m.in. organizując Wirtualne Seminaria Socjologii Ciała, które mają charakter roboczy związane z analizą danych empirycznych, przedstawiają wyniki badań lub są spotkaniami z praktykami pracy z ciałem. W ramach prac Sekcji powstała monografia *Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych* pod moją redakcją. Monografia skupia autorki i autorów z uczelni w całej Polsce, którzy są specjalistami w poszczególnych obszarach socjologii ciała. Książka spotkała się z uznaniem środowiska, a w 2024 roku MNiSW przyznało grant na jej tłumaczenie na język angielski w ramach popularyzacji polskiej nauki na świecie (konkurs Doskonała Nauka II).

Została także zorganizowana, we współpracy z Sekcją Socjologii Sportu PTS, konferencja „Socjologia ciała i socjologia sportu. Stan badań i wzajemne inspiracje” (16-17.11.2023 w UŁ). Kontynuacji tego przedsięwzięcia podjęli się pracownicy IS UG, którzy w listopadzie 2024 roku w ramach współpracy obu wymienionych sekcji PTS zorganizowali konferencję „Kształtowanie społecznych narracji: Ciało i sport w kontekście współczesnych badań”. Na konferencji tej miałam przyjemność wygłosić wykład zaproszony zatytułowany „Ciało poza narracją. Wywiad z wykorzystaniem materiałów wideo”.

Podjęmowałam także aktywny kontakt z przedstawicielami mediów, głównie w roli ekspertki, starając się popularyzować socjologię ciała wśród szerszej publiczności. Do najważniejszych z nich zaliczam:

- Wystąpienie w roli ekspertki w artykule prasowym w tygodniku „Polityka”, *Tańce polskie*. Nr 47 (3490) 13.11-19.11.2024, red. Agata Szczerbiak, Agnieszka Żelazińska
- Spotkanie autorskie promujące książkę „Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach wysokospecjalistycznych” 13.11 2024, godz. 18:00, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny. Organizatorzy: Oddział Łódzki PTS, Sekcja Socjologii Ciała PTS, WUŁ
- Wywiad prowadzony przez red. Joannę Cieślę dla tygodnika „Polityka”, *Ciałom wciąż mało*. Nr 15 (3459) 3.04-9.04.2024

- Spotkanie autorskie promujące książkę „Ciało i społeczeństwo” w Mediatece MeMo, 7 marca 2024, godz. 18:00. Organizator: WUŁ.
- Rozmowy prowadzone przez red. Izabellę Berkowską w Radio Łódź: 6 marca 2024 *Zewnętrzne „ja”*. *Ciało i społeczeństwo*. oraz 12. stycznia 2024 *Jak praca kształtuje nasze ciało*.
- Wywiad prowadzony przez red. Annę Piekutowską w audycji Świąteczny Poranek Radia TOK FM, 16.06.2022 zatytułowany: *Zakaz aborcji i pandemiczne obostrzenia: jak polityka i społeczeństwo narzucają ciału kontrolę?*
- Udział w serialu dokumentalnym „Tabu Polska”, odcinek „Ból”, produkcja 2014.
- Wywiad prowadzony przez red. Michała Kuźmińskiego dla Tygodnika Powszechnego: luty 2013 nr 6 (3318) zatytułowany: *Szttywne biodra Polski*.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

- **Nagroda Rektora UŁ** w roku 2024, zespołowa trzeciego stopnia za osiągnięcia dydaktyczne za: *Blended Intensive Program: Qualitative Field Research. Intercultural Ethnography—Customs, Beliefs, and Everyday Practices in the Kashubia Region. Data Collection, Analysis, and Collaborative Exchanges*, Erasmus+ Mobility 2021-1-PL01-KA131-HED-000004621-2, czas realizacji programu: maj-czerwiec 2023 r.
- **Nagroda Rektora UŁ**, zespołowa drugiego stopnia, 14.10.15 r. za książkę *Narzędzia i procedury zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza socjologiczna*. pod red. Konecki Krzysztof, Pawłowska Beata, Byczkowska Dominika. (2014) Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- **Członkini Wydziałowej Komisji Oceniającej** za lata 2020-2022. Prace marzec-kwiecień 2023.

Dominika Byczkowska-Owczarek
Katedra Socjologii Kultury,
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki

**Wykaz osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój
określonej dyscypliny**

**I. WYKAZ OSIĄGNIĘĆ NAUKOWYCH ALBO ARTYSTYCZNYCH,
O KTÓRYCH MOWA W ART. 219 UST. 1. PKT 2 USTAWY**

1. **Monografia naukowa**, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy;
Byczkowska-Owczarek Dominika, *Batutą i skalpelem. Ciało w zawodach
wysokospecjalistycznych* (2024) Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
2. Cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2b
ustawy;
Nie dotyczy
3. Wykaz zrealizowanych oryginalnych osiągnięć projektowych, konstrukcyjnych,
technologicznych lub artystycznych, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2c ustawy.
Nie dotyczy

II. WYKAZ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ ALBO ARTYSTYCZNEJ

1. **Wykaz opublikowanych monografii naukowych** (z zaznaczeniem pozycji
niewymienionych w pkt I.1).

Byczkowska-Owczarek Dominika, Kubiczak Anna, Pawłowska Beata (2020) *Za drzwiami
oddziału. Badania etnograficzne w szpitalu*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu
Łódzkiego.

Byczkowska, Dominika (2012) *Ciało w tańcu. Analiza socjologiczna* Łódź: Wydawnictwo
Uniwersytetu Łódzkiego.

2. **Wykaz opublikowanych rozdziałów w monografiach naukowych.**

Po uzyskaniu stopnia doktora

- Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) „Ciało i socjologia” [w:] Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) *Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-297-2, e-ISBN: 978-83-8331-298-9
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) „Ciało i praca” [w:] Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) *Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-297-2, e-ISBN: 978-83-8331-298-9
- Pietersen André J., Coetzee Jan K., Byczkowska-Owczarek Dominika, Elliker Florian, Ackermann Leane (2019) “Online Gamers, Lived Experiences, and Sense of Belonging.” [w:] Jan K. Coetzee, Asta Rau and Magdalena Wojciechowska *Narrating the everyday. Windows on life in Central South Africa*. Bloemfontein: Sun Media.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) Aktywny kierownik w procesie zarządzania zmianą, [w:] Beata Pawłowska (red.), *Skuteczny Kierownik Sektora Publicznego*, Łódzkie Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego, ss: 157-174, ISBN: 978-83-89386-68-7.
- Byczkowska- Owczarek Dominika, Chomczyński Piotr (2014) „Opis przypadku firmy W” [w:] Konecki Krzysztof T., Pawłowska Beata, i Dominika Byczkowska-Owczarek (red.) *Narzędzia i procedury zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza socjologiczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Byczkowska, Dominika (2013) „Chapter 13: Social Aspects of Embodiment: Methodological Challenges and Limitations” [w:] Thao Lê, Quynh Lê (red.) *Conducting Research in a Changing and Challenging World*, New York: Nova Science Publishers pp, 145-158.
- Byczkowska Dominika (2012) „Komunikowanie niekomunikowalnego. Przekazywanie znaczeń w procesie nauki tańca”. [w:] *Ciało ludzkie, znak uniwersalny. Na jedwabnym szlaku tańca*. Kraków: Ignatianum
- Byczkowska Dominika (2012) „Cielesność”; „Fasada”; „Habitus”; „Instytucje totalne”; „Język”; „Objaśnienia”; „Standaryzacja interakcji”; „Techniki neutralizacji”; „Uogólniony inny”; „Więź społeczna” [w:] *Słownik socjologii jakościowej*, Konecki Krzysztof T. i Chomczyński Piotr (red.), Warszawa: Difin.

Przed uzyskaniem tytułu doktora

Byczkowska Dominika (2010) „Rola instytucjonalizacji w społecznym świecie- na przykładzie badań tancerzy tańca towarzyskiego” [w:] Leoński Jacek, Fiternicka- Gorzko Magdalena (red.) *Kultury, subkultury i światy społeczne w badaniach jakościowych*, Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.

Byczkowska Dominika (2010) „Ciało- narzędzie konstruowania tożsamości. Na podstawie badań tancerzy” [w:] Konecki Krzysztof, Kacperczyk Anna (red.) *Procesy tożsamościowe. Symboliczno- interakcyjny wymiar konstruowania ładu i nieładu społecznego*, Łódź: Wydawnictwo UŁ.

Byczkowska Dominika (2007) „Ciało, jako narzędzie budowania pozycji w grupie. Na podstawie badań wśród tancerzy tańca towarzyskiego” [w:] Leoński Jacek, Kozłowska Urszula (red.) *W kręgu socjologii interpretatywnej. Badania jakościowe nad tożsamością*. Szczecin: Economicus

Byczkowska Dominika (2007) „Proces nabywania tożsamości zawodowej. Na podstawie zawodu lekarza” [w:] Konecki Krzysztof T., Chomczyński Piotr (red.) *Zarządzanie organizacjami. Organizacja jako proces*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

3. Wykaz członkostwa w redakcjach naukowych monografii.

Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) (2023) *Ciało i społeczeństwo. Socjologia ciała w badaniach i koncepcjach teoretycznych*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-8331-297-2, e-ISBN: 978-83-8331-298-9

Konecki Krzysztof T., Pawłowska Beata, Byczkowska-Owczarek Dominika (red.) (2014) *Narzędzia i procedury zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza socjologiczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. ISBN: 978-83-7969-206-4

4. Wykaz opublikowanych artykułów w czasopismach naukowych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.2).

Po uzyskaniu stopnia doktora

Stempień Jakub R., Byczkowska-Owczarek Dominika (2024). „O możliwościach wzajemnych inspiracji subdyscyplin socjologicznych. Przykład socjologii ciała i socjologii sportu”.

Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica, (89): 5–17.
<https://doi.org/10.18778/0208-600X.89.01>

- Grantham Weronika, Maciej Płaszewski, Byczkowska-Owczarek Dominika (2023) "Giving Voice to Young People: Evocative Autoethnography as a Method of Researching Personal Experiences Connected to Adolescent Idiopathic Scoliosis. A discursive article.". *Physiotherapy Review*: 5-14. doi:10.5114/phr.2023.123329.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2022) "A Socially Constructed Individualist: An Interactionist Study of Role-Making among Orchestral Conductors." *Qualitative Sociology Review* 18(4):132-152 DOI: <https://doi.org/10.18778/1733-8077.18.4.07>
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2020) "Body and Social Interaction—The Case of Dance. Symbolic Interactionist Perspective". *Qualitative Sociology Review*, XVI(4): 164-179. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.16.4.10>
- Byczkowska-Owczarek Dominika. (2020) „Dance as a Sign: Discovering the Relation Between Dance Movement and Culture”, *Kultura i Społeczeństwo*, 63(3): 63-74. doi: 10.35757/KiS.2019.63.3.4.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2019) "The Analytical Procedures of Grounded Theory Methodology in Research on the Human Body". *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 15(3): 56–69, DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.15.3.04>
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2019) "Performing on the Boundary of Art and Sport: The Case of Competitive Ballroom Dancers". *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 55(3): 369–392 <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.3.471>
- Pietersen André J., Coetzee Jan K., Byczkowska-Owczarek Dominika, Elliker Florian, Ackermann Leane (2018) "Online Gamers, Lived Experiences, and Sense of Belonging: Students at the University of the Free State, Bloemfontein." *Qualitative Sociology Review* 14(4):122-137.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) "Sociology of the Body—Research Practice in Poland." [in:] *Qualitative Sociology Review* 14(2):6-11. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.01>.
- Jakubowska Honorata, Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) "Girls in Football, Boys in Dance. Stereotypization Processes in Socialization of Young Sportsmen and

- Sportswomen.” *Qualitative Sociology Review* 14(2):12-28. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.02>.
- Byczkowska-Owczarek Dominika, Jakubowska Honorata (2018) “Sociology of the Body—Teaching Embodied Approach through Autoethnography.” *Qualitative Sociology Review* 14(2):152-64. DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8077.14.2.09>
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2014) „Kryzys ciała- spojrzenie socjologiczne na proces fizjoterapii” *Fizjoterapia. Kwartalnik Polskiego Towarzystwa Fizjoterapii*. 22(3): 49-66.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2015) „Społeczne oblicza bólu- informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólowych”. *Ból* 16(3): 35-43.
- Byczkowska-Owczarek Dominika, Jakubowska Honorata (2015) (red.) „Ciało – zapis społecznej wiedzy i doświadczeń”, *Studia Socjologiczne* 3 (218): 171-240.
- Byczkowska-Owczarek Dominika, Jakubowska Honorata (2015) „Badanie doświadczania ciała, jako wyzwanie metodologiczne”. *Studia Socjologiczne* 3 (218): 171-172.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2015) „Socjologia i taniec. Poszukiwanie znaczeń w ruchu”, *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 16 (1): 23–37.
- Byczkowska- Owczarek Dominika (2014) “Researcher’s personal experiences as a method of embodiment research”. *Hexis. Theory, Society & Culture* 1(1)/2014: 11-18.
- Byczkowska- Owczarek Dominika (2014) „Zastosowanie autoetnografii analitycznej w badaniu społecznych aspektów doświadczania choroby”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 10(3): 184–201.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2013) „Społeczne oblicza bólu – informacja, przyjemność, przekleństwo. Kulturowe, grupowe i interakcyjne uwarunkowania odczuwania doznań bólowych”. *Studia Socjologiczne* 4(211): 165-192.
- Kacperczyk Anna, Byczkowska Dominika (2012) (red.) „Ciało w przestrzeni społecznej”, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 8(2).
- Kacperczyk Anna, Byczkowska Dominika (2012) „W stronę socjologii ciała”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 8(2): 6-11.
- Byczkowska Dominika (2012) „„Ciało to mój największy nauczyciel”. Interakcje z własnym ciałem w pracy tancerza”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 8(2): 112- 127.

Przed uzyskaniem tytułu doktora

Konecki Krzysztof T., Byczkowska Dominika (2011) “Od redaktorów: Przekłady książek socjologicznych – jakość, problemy, wyzwania...”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, VII(2).

Konecki Krzysztof T., Byczkowska Dominika (2011) (red.) „Przekłady książek socjologicznych. Jakość, problemy, wyzwania”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, VII(2).

Byczkowska Dominika (2009) “What do we study studying body? Researcher’s attempts to embodiment research.” *Qualitative Sociology Review*, V(3): 100-112.

Byczkowska Dominika (2006) “Solidarność zawodowa jako wynik socjalizacji wtórnej. Na przykładzie zawodu lekarza.” *Przegląd Socjologii Jakościowej*, II(1).

Tłumaczenie: Prus, Robert (2007) „Picie jako działanie. Analiza interakcjonistyczna”. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, III(2).

5. Wykaz osiągnięć projektowych, konstrukcyjnych, technologicznych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.3).

Nie dotyczy

6. Wykaz publicznych realizacji dzieł artystycznych (z zaznaczeniem pozycji niewymienionych w pkt I.3).

Nie dotyczy

7. Wykaz wystąpień na krajowych lub międzynarodowych konferencjach naukowych lub artystycznych, z wyszczególnieniem przedstawionych wykładów na zaproszenie i wykładów plenarnych.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- Konferencja „Kształtowanie społecznych narracji: Ciało i sport w kontekście współczesnych badań”. 28-29.11.24 r. Instytut Socjologii, Uniwersytet Gdański. Wykład zaproszony: „Ciało poza narracją. Wywiad z wykorzystaniem materiałów wideo”.
- Konferencja „Socjologia ciała i socjologia sportu. Stan badań i wzajemne inspiracje”, 16-17.11.23, Instytut Socjologii UŁ. Referat: „Badacz jako ‘niekompetentny uczestnik’ badanego świata społecznego.”

- XVIII Zjazd Socjologiczny, Warszawa- SGGW i UW, 14-17.09.2022. Członkini Rady Programowej, prelegentka sympozjum „Choroba jako metafora życia społecznego” wraz z prof. Ewą Banaszak, referat: „Społeczna kontrola nad ciałem” oraz prowadząca grupę tematyczną „Ciało i zmiany. Socjologiczne studia o praktykach ucieleśnienia/wcielenia”.
- Qualitative Conference, June 21-23, 2021, Brescia University College, London, Canada. Referat: “Orchestral Conductor – A Socially Constructed Individualist”.
- XVII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny » Ja, My, Oni? Podmiotowość, tożsamość, przynależność » Wrocław, 11-14.09.2019, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Uniwersytet Wrocławski. Referat: „Niezdeterminowanie w profesjach neurochirurga i dyrygenta orkiestrowego”.
- Konferencja “Kultura i znaki” 23 maja 2019, Uniwersytet Łódzki, Instytut Socjologii, wykład zaproszony: „Taniec jako znak”.
- Konferencja „Metodologie Jakościowe- stan pół wieku po “Odkrywaniu Teorii Ugruntowanej””. 9 XII 2017 r. Ustka. Referat: “Metodologia teorii ugruntowanej a badania nad cielesnością”.
- The VIIIth Conference of the European Society for the Study of Symbolic Interaction, Studying Everyday Life: Generic Dimensions of Interactionist Inquiry, Poland – Łódź, 4-8.07.2017. Referat: “Body in Hospital Space”.
- ESA RN20 Qualitative Methods Midterm Conference Qualitative Methods and Research Technologies, 1-3 sierpnia 2016, Kraków, Uniwersytet Jagielloński. Referat: “Do you want to rape me? Technology and Researcher in Mistrustful Environment.
- Konferencja „Socjologia ciała w Polsce. Stan subdyscypliny, jej perspektywy i wyzwania”. 16-17 czerwca 2016 r., Uniwersytet Łódzki. Referat: „Nauczanie metod badawczych na zajęciach z socjologii ciała”.
- Transdyscyplinarne Sympozjum Badań Jakościowych, Zielona Góra 8-10.09.2014 r. Referat: „Jak badać doświadczanie ciała w kryzysie? Kilka wniosków z badań nad procesem fizjoterapii.”
- III Międzynarodowa konferencja „Filozoficzne, kulturowe i biologiczne aspekty cielesności. Świadomość ciała w teorii i praktyce”. Wrocław 6.06-8.06. 2014. Referat: „Kryzys ciała- spojrzenie socjologiczne na proces fizjoterapii”.

- XV Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny, Szczecin, 11-14 września 2013. Referat: „Taniec w parze jako transakcja wymiany dóbr cielesnych”.
- 11th. European Sociological Association Conference, 28-31 August 2013, Torino, Italy. Referat: “Crisis in Body- A Qualitative Insight into a Process of Physical Therapy”.
- Transdyscyplinarne Seminarium Badań Jakościowych. Prowadzenie grupy tematycznej: Badania społecznie zaangażowane. Łódź, 10-12 czerwca 2013.
- I Kongres Kobiet w Łodzi, udział w dyskusji panelowej nt. Kapitał estetyczny - wygląd a sukces w życiu zawodowym i prywatnym. Łódź, 20 kwietnia 2013 r.
- Konferencja „Społeczeństwo, edukacja, gospodarka. W stulecie urodzin Profesora Jana Szczepańskiego”, 18-19 kwietnia 2013, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ Łódź. Referat: „Znaczenie doświadczeń własnych badacza. Autoetnografia w badaniach społecznych nad cielesnością”.
- Curiosity and serendipity – a conference on qualitative methods in the social sciences. ESA Research Network 20 Midterm Conference, 20-21 September 2012, Lund, Sweden. ESA Research Network 20 Midterm Conference, 20-21 September 2012, Lund, Sweden. Referat: “How close can we get? Research in an intimate context of embodiment study”.
- Transdyscyplinarne Seminarium Badań Jakościowych. 4-6 czerwca 2012 r. Kazimierz Dolny. Referat: „Techniki badania społecznego konstruowania cielesności”.

Przed uzyskaniem tytułu doktora

- IV Europejskie Forum Gospodarcze, Panel: Inwestowanie w kapitał ludzki. 9-10 listopada 2011 r. Łódź, Referat prezentowany z dr. Waldemarem Dymarczykiem: „Społeczne i organizacyjne uwarunkowania konstruowania procedur Zarządzania Zasobami Ludzkimi we współczesnych organizacjach biznesowych. Prezentacja wyników badań.”
- Innovating Qualitative Research: and Opportunities. New Directions in Religion, Technology, Migration and Beyond. European Sociological Association Research Network 20 Qualitative Methods; Midterm Conference 2010, University Bayreuth, 20–22 września 2010. Referat: “(Lack of) Researcher’s own experiences as a method of embodiment research”.

- XIV Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny "Co się dzieje ze społeczeństwem" Kraków, 8-11 września 2010. Współorganizatorka (wraz z dr Anną Kacperczyk) grupy tematycznej nr 39: "Ciało w przestrzeni publicznej".
- Konferencja Audiovisual Interaction Analysis Berlin, 28-29 stycznia 2010, TU Berlin Institut für Soziologie Berlin, Germany. Udział w warsztatach analizy danych wizualnych.
- Konferencja „Kultury, subkultury i społeczne światy w badaniach jakościowych”, Uniwersytet Szczeciński, 19-21 października 2009. Referat: „Rola instytucjonalizacji w społecznym świecie- na przykładzie badań tancerzy tańca towarzyskiego”.
- 9th European Sociological Association Conference „European Society Or European Societies”, Portugalia, Lizbona, 2-5 września 2009. Referat: ““What can you see them doing?” notes on video elicited interview”.
- VII Międzynarodowa Konferencja Metodologii Badań Społecznych, RC33-Logic and Methodology in Sociology, Włochy, Neapol, 1-5 września 2008. Referat: „What do we study studying body. Methodological notes in embodiment research”.
- XIII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny, Zielona Góra, 13- 15 września 2007
- II Ogólnopolska Konferencja Naukowa "W kręgu socjologii interpretatywnej- zastosowanie metod jakościowych. Ponowoczesność i tożsamość" Instytut Socjologii i Psychologii US, Szczecin 3-5.IV.2006
- VI Międzynarodowa Konferencja Naukowa "Religia a gospodarka", KUL, Nałęczów 16-18.V.2005
- Konferencja "Socjologia medycyny", WAS UW, Warszawa 22-23. IV. 2005
- Konferencja "W kręgu socjologii interpretatywnej - zastosowanie metod jakościowych" US, Świnoujście 12-14.XII.2004

8. Wykaz udziału w komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji krajowych lub międzynarodowych, z podaniem pełnionej funkcji.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- Współorganizatorka konferencji (wraz z drem Jakubem Ryszardem Stempniem) „Socjologia ciała i socjologia sportu. Stan badań i wzajemne inspiracje”, 16-17.11.23, Instytut Socjologii UŁ.

- Współorganizatorka konferencji: The VIIIth Conference of the European Society for the Study of Symbolic Interaction, Studying Everyday Life: Generic Dimensions of Interactionist Inquiry, Poland – Łódź, 4-8.07.2017.
- Organizatorka konferencji „Socjologia ciała w Polsce. Stan subdyscypliny, jej perspektywy i wyzwania”. 16-17 czerwca 2016 r., Uniwersytet Łódzki.
- Członkini zespołu organizacyjnego: Transdyscyplinarne Seminarium Badań Jakościowych. Łódź, 10-12 czerwca 2013.
- Koordynatorka Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ ds. XII Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki organizowane we współpracy z Łódzkim Towarzystwem Naukowym 16-23 kwietnia 2012.

Przed uzyskaniem tytułu doktora

- XIV Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny “Co się dzieje ze społeczeństwem” Kraków, 8-11 września 2010. Współorganizatorka (wraz z dr Anną Kacperczyk) grupy tematycznej: “Ciało w przestrzeni publicznej”.
- Współorganizatorka konferencji dotyczącej tłumaczeń tekstów socjologicznych „Z mowy obcej do polskiej i z powrotem. Tłumaczenia książek socjologicznych - jakość, problemy, wyzwania...” organizowanej przez ZG PTS, Instytut Socjologii UŁ oraz Katedrę Socjologii Organizacji i Zarządzania IS UŁ, 27-28 maja 2010.
- Główna organizatorka międzynarodowej konferencji 4th Midterm Conference: Teaching Qualitative Methods organizowanej przez Katedrę Socjologii Organizacji i Zarządzania IS UŁ oraz przez ESA QM RN 20, 15-17 Września 2008, Łódź.

9. **Wykaz uczestnictwa w pracach zespołów badawczych** realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, z podziałem na projekty zrealizowane i będące w toku realizacji, oraz z uwzględnieniem informacji o pełnionej funkcji w ramach prac zespołów.

Po uzyskaniu stopnia doktora

- Kierowniczka projektu „Tłumaczenie monografii "Ciało i społeczeństwo" na język angielski” finansowanego ze środków MNiSW w ramach programu „Doskonała Nauka II” MONOG/SP/0051/2024/02. Finansowanie w wysokości 56 782,00 zł. Czas realizacji 11.2024-10.2026 r.

- 2023-2025- kierownik projektu badawczego „Praca poprzez ciało w zawodzie tłumacza polskiego języka migowego- ciało jako narzędzie profesjonalnego zapośredniczenia interakcji.” finansowanego w ramach programu #eksocgrant2022.
- Grant dofinansowanie prac badawczych dla młodych naukowców z Rezerwy Dziekana na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ na realizację projektu badawczego: „Batutą i skalpelem. Praca zapośredniczona poprzez ciało. Wiedza specjalistyczna i umiejętności cielesne w pracy neurochirurgów i dyrygentów orkiestrowych.” Finansowanie w 2020 roku w wysokości 3082 zł.
- Prowadząca projekt w ramach grantu dla młodych naukowców: „Społeczne konstruowanie cielesności. Kulturowe, interakcyjne i grupowe uwarunkowania ciała w kryzysie”. Lata 2013-2014.
- Prowadząca projekt w ramach grantu dla młodych naukowców: „Społeczne konstruowanie cielesności. Analiza interakcjonistyczna działań w społecznym świecie tańca”. Lata 2011-2012.

Przed uzyskaniem tytułu doktora

- Współredaktor i współwykonawca badań nt. „Społeczne i organizacyjne uwarunkowania konstruowania procedur Zarządzania Zasobami Ludzkimi we współczesnych organizacjach biznesowych” pod kierownictwem prof. dr hab. Krzysztofa T. Koneckiego o numerze N N116 192836 i ID 36139 finansowanego ze środków Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- Udział w projekcie nt. „Ujawnienie mechanizmów lobbingu na szczeblu samorządu terytorialnego”; Nr projektu: POKL.05.04.02-00-332/09; Projektodawca: Fundacja Instytut Spraw Publicznych; Wartość projektu: 417475,34 PLN; termin realizacji wrzesień 2009-grudzień 2010 r. (Członkini zespołu badawczego w projekcie badawczym „Lobbing w samorządzie województwa” w ramach projektu nt. „Mechanizmy lobbingu na szczeblu samorządu terytorialnego” prowadzonego przez Instytut Spraw Publicznych. Projekt badawczy realizowany od 15 lutego 2010 r. do 15 sierpnia 2010 r.; kierownik projektu: dr Jarosław Zbieranek. Projekt finansowany ze środków Unii Europejskiej, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki

Europejskiego Funduszu Społecznego (priorytet V, działanie 5.4, poddziałanie 5.4.2),
kwota dofinansowania projektu badawczego: 143 238,06 złotych brutto.)

10. Wykaz członkostwa w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych wraz z informacją o pełnionych funkcjach.

- Polskie Towarzystwo Socjologiczne, współzałożycielka i przewodnicząca Sekcji Socjologii Ciała od 2019 roku.
- Członkini, a następnie członkini zarządu Stowarzyszenia Rozwoju Karier Doktorantów i Doktorów PolDoc, w latach 2018- 2023

11. Wykaz staży w instytucjach naukowych lub artystycznych, w tym zagranicznych, z podaniem miejsca, terminu, czasu trwania stażu i jego charakteru.

Z uwagi na moją sytuację rodzinną nie brałam udziału w stażach naukowych.

12. Wykaz członkostwa w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism wraz

z informacją o pełnionych funkcjach (np. redaktora naczelnego, przewodniczącego rady naukowej, itp.).

Redaktorka Działu Recenzji w anglojęzycznym czasopiśmie socjologicznym "Qualitative Sociology Review".

Redaktorka Działu Recenzji w czasopiśmie socjologicznym "Przegląd Socjologii Jakościowej" (do 2022 roku).

13. Wykaz recenzowanych prac naukowych lub artystycznych, w szczególności publikowanych w czasopismach międzynarodowych.

Praca w charakterze recenzenta na rzecz następujących czasopism i wydawnictw (po uzyskaniu stopnia doktora):

1. Qualitative Sociology Review
2. Przegląd Socjologii Jakościowej
3. Studia Socjologiczne
4. Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny

5. Journal of Organizational Change Management
6. Journal of Contemporary Ethnography
7. Societas/communitas
8. Sociological Theory,
9. Folia Sociologica.
10. Zeszyty Wiejskie
11. Studia Choreologica
12. Kultura i Społeczeństwo
13. Polish Sociological Review
14. Avant

Publikacje naukowe o charakterze recenzyjnym:

Po uzyskaniu stopnia doktora

- Byczkowska-Owczarek Dominika (2018) Recenzja książki: Alicja Łaska-Formejster (2015) „Pacjent w sieci zależności. Społeczny kontekst praw i autonomii pacjenta”. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 14(2): 140–143, DOI: <http://dx.doi.org/10.18778/1733-8069.14.2.06>.
- Byczkowska-Owczarek Dominika (2014) Recenzja książki: Jakub Niedbalski (2013) „Odkrywanie CAQDAS. Wybrane bezpłatne programy komputerowe wspomagające analizę danych jakościowych”. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 10(4): 124–128.
- Byczkowska, Dominika. 2013. “Book Review: Manderson, Lenore. 2011. Surface Tensions. Surgery, Bodily Boundaries and the Social Self . Walnut Creek, CA: Left Coast Press.” *Qualitative Sociology Review* 9(2):68-71.

przed uzyskaniem stopnia doktora

- Byczkowska Dominika (2011) "Chris Shilling (2010) Socjologia ciała. Przełożyła Marta Skowrońska Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN". *Przegląd Socjologii Jakościowej*, VII(3).
- Byczkowska, Dominika (2007) “Marek M Kamiński. Gry więzienne. Tragikomiczny świat polskiego więzienia.” *Przegląd Socjologii Jakościowej*, III(2).

14. Wykaz uczestnictwa w programach europejskich lub innych programach międzynarodowych.

- Współorganizatorka, wraz z dr Magdaleną Wojciechowską, Blended Intensive Programme. Łódź—Post-Industrial City. Ethnography and Mapping of Urban Revitalization Data Collection, Analysis, and Collaborative Exchanges (2023-1-PL01-KA131-HED-000117868-1), partnerzy: Uniwersytet Karola w Pradze (Czechy), Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa).
- Mentoring doktorantki w ramach programu Erasmus +. Instytucja wysyłająca: Vytautas Magnus University Kowno, Litwa.
- Udział w programie Erasmus + Staff Mobility, wyjazd dydaktyczny. Uniwersytet Karola w Pradze, Czechy. 8-12.12.23.
- Współorganizatorka, wraz z dr Magdaleną Wojciechowską, Blended Intensive Programme. (2021-1-PL01-KA131-HED-000004621-2) „Intercultural Ethnography—Customs, Beliefs, and Everyday Practices in the Kashubia Region. Data Collection, Analysis, and Collaborative Exchanges”, 5-10 czerwca 2023, terenowa Stacja Badawcza UŁ w Suszku, partnerzy: Uniwersytet Karola w Pradze (Czechy), Uniwersytet Witolda Wielkiego w Kownie (Litwa).
- Udział w programie Erasmus + Staff Mobility, wyjazd dydaktyczny. Praga, Czechy, Uniwersytet Karola. 8-13.11.2022. Udział w warsztatach Fall KVAS, wykład zaproszony: „Embodiment research in social sciences - methodological issues” oraz udział w walking seminar.
- Udział w programie Erasmus + Staff Mobility, wyjazd dydaktyczny. Praga, Czechy, Uniwersytet Karola. 6-10.12.2021. Tematy zajęć: Sociology of the body- several theorists and one practicing researcher, Qualitative researcher in the field and in the text, When the research field is within you- autoethnography in qualitative research, "It's like operating a pudding with blood vessels"- ethnographic research among practising neurosurgeons.
- Udział w programie Erasmus + Staff Mobility, wyjazd dydaktyczny. 4-8.10.2021 r. Tematy zajęć: Sociology of the body, Body and pain, Qualitative research methods.
- Udział w programie Erasmus Teaching Staff Mobility, Iasi Rumunia, 10-16.09. 2012 r.. Uniwersytet Aleksander Ioan Cuza. Wykłady na temat: Social construction of

embodiment; Theory of sociology of the body; Methodological issues in embodiment research.

15. Wykaz udziału w zespołach badawczych, realizujących projekty inne niż określone w pkt. II.9.

Nie dotyczy

16. Wykaz uczestnictwa w zespołach oceniających wnioski o finansowanie badań, wnioski o przyznanie nagród naukowych, wnioski w innych konkursach mających charakter naukowy lub dydaktyczny.

- Recenzentka w ramach programu "Inicjatywa Doskonałości-Uczelnia Badawcza" (IDUB) w Uniwersytecie Wrocławskim.
- Recenzentka wniosku konkursowego- Narodowe Centrum Nauki.

III. WSPÓŁPRACA Z OTOCZENIEM SPOŁECZNYM I GOSPODARCZYM

1. Wykaz dorobku technologicznego.

Nie dotyczy

2. Współpraca z sektorem gospodarczym.

Lipiec- Sierpień 2017 r. Program rewitalizacji Pabianic. Kompleksowa podstawa wyprowadzania obszaru miasta ze stanu kryzysu. Podmiot prowadzący: Pheno Horizon. Kierownik zespołu: mgr inż. arch Małgorzata Grodzicka-Kowalczyk. Część: Diagnoza sfery społecznej miasta.

3. Wykaz uzyskanych praw własności przemysłowej, w tym uzyskanych patentów krajowych lub międzynarodowych.

Nie dotyczy

4. Wykaz wdrożonych technologii.

Nie dotyczy

5. Wykaz wykonanych ekspertyz lub innych opracowań wykonanych na zamówienie instytucji publicznych lub przedsiębiorców.

-
6. Wykaz udziału w zespołach eksperckich lub konkursowych.

-
7. Wykaz projektów artystycznych realizowanych ze środowiskami pozaartystycznymi.

Nie dotyczy

IV. DANE NAUKOMETRYCZNE

1. **Impact Factor** (w dziedzinach i dyscyplinach, w których parametr ten jest powszechnie używany jako wskaźnik naukowy). *Nie dotyczy.*

2. **Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy, z oddzielnym uwzględnieniem autocytowań** (stan na 3.01.2025).

Google Scholar: 308

Scopus: 43 [w tym 7 autocytowań]

Web of Science: 1

3. Indeks Hirscha.

Google Scholar: 9

Scopus: 5

Web of Science: 1